

Jukka-Pekka Koivisto

**OMAISUUSLAJIIJAOTTELU JA SEN
MERKITYS FINANSSIALAN
YHTEISÖJEN VEROTUKSESSA**

Johtamiskorkeakoulu
Pro Gradu tutkielma
Huhtikuu 2021

Tiivistelmä

Jukka-Pekka Koivisto: Omaisuuslajijaottelu ja sen merkitys finanssialan yhteisöjen verotuksessa
Pro Gradu tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden maisteri
Huhtikuu 2021

Tämän Pro Gradu tutkielman aiheena on omaisuuslajijaottelu ja sen merkitys finanssialan yhteisöjen verotuksessa. Tutkielmassa keskitytään raha-, vakuutus- sekä eläkelaitosten omaisuuslajijaotteluun, koska vain niillä voi olla EVL 11 §:ssä säädettyä sijoitusomaisuutta, joka tekee niiden omaisuuslajijaottelusta erilaista muiden yritysten omaisuuslajijaotteluun verrattuna. Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, miten omaisuuslajijaottelu finanssialan yhteisöjen verotuksessa tapahtuu, millaisia erityispiirteitä omaisuuslajijaottelu sisältää ja mitä merkitystä finanssialalla toimivan yhteisön poikkeavalla omaisuuslajijaottelulla on verotuksessa. Tutkielman alussa kerrotaan finanssialan toiminnasta yleisesti sekä toimijoiden toiminnasta pääpiirteittäin ja nostetaan esiin niiden toiminnan erityispiirteitä. Tutkielman keskiosassa tuodaan esille finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelua koskeva lainsäädäntö sekä pohditaan raha-, luotto-, rahoitus-, vakuutus- ja eläkelaitosten sekä pääomasijoittajan määritelmiä omaisuuslajijaottelun kannalta. Tutkielman loppuosassa pohditaan omaisuuslajijaottelun merkitystä finanssialalla toimivan yhteisön verotuksessa sekä kootaan yhteen tutkielmassa tehtyjä johtopäätöksiä.

Raha-, vakuutus- ja eläkelaitokset ovat olennainen osa Suomen kansantaloutta, joten niidentoimintaa on katsottu tarpeen säädellä erityisen tarkasti. Verolait ovat kaikille yhteiset, mutta EVL:n lisäksi näiden yhteisöjen toimintaa ja omaisuuslajijaottelua on säädelty KPL:ssa, KPA:ssa, luottolaitostoiminnasta annetussa laissa, vakuutuslaitostalossa, työeläkevakuutusyhtiöistä annetussa laissa sekä monissa direktiiveissä ja asetuksissa. Rahalaitosten vakavaraisuudesta vakuutus- ja eläkelaitosten sijoitustoiminnasta on säädetty tarkasti. Näiden yhteisöjen toimintaa myös valvotaan erityisen tarkasti.

Raha- ja luottolaitosten käsitteet aiheuttavat kysymyksiä, sillä niitä käytetään EVL:ssa sekä luottolaitostoiminnasta annetussa laissa samankaltaiseen toimintaan viittaavina termeinä. Syvempi tarkastelu paljastaa, että käsitteellisesti niissä on eroja. Vakuutus- ja eläkelaitoksen termit ovat selkeämmät, koska niille löytyy sekä lainsäädännöstä, että kirjallisuudesta täsmällisemmät määritelmät. Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön määritelmällä on merkitystä, koska käyttöomaisuusosakkeiden verovapaa luovutus ei ole mahdollista pääomasijoitustoimintaa harjoittavalle yhteisölle. Omistusaika ja aktiivisuus yrityksen toiminnassa ovat olennaisia tekijöitä pääomasijoitustoiminnan määritelmää pohdittaessa.

Sijoitusomaisuus on raha-, vakuutus sekä eläkelaitosten yksinoikeus ja niillä kuuluu kyseiseen omaisuuslajiin usein merkittävä osuus omaisuudesta. Olennaista rahalaitosten osalta on, että saamiset kuuluvat aina rahoitusomaisuuteen. Tämä koskee myös sellaista omaisuutta, jossa saamiset ovat syntyneet sijoitustarkoituksessa tapahtuneesta luotonannosta. Uusi muun omaisuuden omaisuuslaji ei ole kovin merkityksellinen raha-, vakuutus- ja eläkelaitosten verotuksessa, koska sijoitusomaisuuden laaja määritelmä pitää sisällään lähes kaiken, mikä muilla yrityksillä voisi olla muuta omaisuutta.

Avainsanat: Omaisuuslajijaottelu, finanssialalla toimiva yhteisö, rahalaitos, vakuutuslaitos, eläkelaitos, pääomasijoittaja, sijoitusomaisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

Tiivistelmä	II
Sisällys	III
Lähteet	IV
Lyhenteet	VII
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen taustaa	1
1.2 Tutkimusongelma ja tutkielman tavoitteet.....	6
1.3 Tutkimusmenetelmät	8
1.4 Tutkimuksen rajaus ja jäsentely	9
2 Lainsäädäntö ja käsitteiden määrittely	11
2.1 Omaisuuslajijaottelua koskeva lainsäädäntö	11
2.1.1 Verotuksen ja kirjalapidon korrelaatio omaisuuslajijaottelussa	11
2.1.2 Vakavaraisuussäätely.....	16
2.2 Raha- ja luottolaitosten käsitteet.....	18
2.3 Vakuutus- ja eläkelaitosten käsitteet	23
2.4 Pääomasijoitustoiminta	26
2.4.1 Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön käsite.....	26
2.4.2 Finanssialalla toimiva yhteisö pääomasijoittajana	31
3 Sijoitusomaisuuden suhde muihin omaisuuslajeihin	34
3.1 Finanssialalla toimivan yhteisön sijoitusomaisuuteen kuuluvat erät ja niiden verokohtelu	34
3.2 Sijoitusomaisuus ja vaihto-omaisuus	39
3.3 Sijoitusomaisuus ja rahoitusomaisuus	44
3.4 Sijoitusomaisuus ja käyttöomaisuus	48
3.5 Sijoitusomaisuus ja muu omaisuus.....	55
4 Omaisuuslajijaottelun merkitys finanssialalla toimivan yhteisön verotuksessa	59
4.1 Merkitys tuloverotuksessa.....	59
4.2 Arvonlennukset ja -korotukset.....	62
4.3 Merkitys omaisuutta luovutettaessa.....	64
5 Loppupäätelmät	67

Lähteet

Andersson – Ikkala 2005

Andersson, Edward – Ikkala, Jarmo:
Elinkeinoverolain kommentaari. Talentum, 2005.

Andersson – Penttilä 2014

Andersson, Edward – Penttilä, Seppo:
Elinkeinoverolain kommentaari. Talentum, 2014.

HE 257/2018

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain, tuloverolain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta 257/2018 vp.

HE 92/2004

Hallituksen esitys eduskunnalle yritys- ja pääomatuloverouudistukseksi 92/2004 vp.

HE 295/1992

Hallituksen esitys eduskunnalle luotto- ja rahoituslaitoksia ja niiden toimintaa koskevaksi lainsäädännöksi HE 295/1992 vp.

HE 172/1967

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi elinkeinotulon verottamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 172/1967 vp.

Heiniö 2006

Heiniö, Seppo:
Pääomasijoitustoiminnan verotuksesta.
Verotus 5/2006 s. 266–277.

Juusela 2004

Juusela, Janne:
Osinkojen ja osakeluovutusten verotus.
Talentum, 2004.

Kontkanen 2002

Kontkanen, Erkki:
Pankin verotus: Tutkimus pankin verotuksesta erityisesti pankkitoiminnan sääntelyn ja verotuksen hallinnollisen ohjauksen näkökulmasta. Lakimiesliiton kustannus, 2002.

Kontkanen 2005

Kontkanen, Erkki:
Sijoitusomaisuuden ketjuverotuksesta.
Verotus 1/2005 s. 65–78.

Kontkanen 2015

Kontkanen, Erkki:
Pankkitoiminnan käsikirja. Oy Finva, 2015.

- Leppiniemi 1/2005 *Leppiniemi, Jarmo:*
Kirjanpitolaki uudistui – miten ja miksi tähän on tultu?
Tilisanomat 2/2005 s. 18–21.
- Leppiniemi 2/2005 *Leppiniemi, Jarmo:*
WSOY yritystieto -sarja. Yritysrahoitus
ajankohtaiskatsaus. Muutoksia
kirjanpitolainsäädäntöön 30. maaliskuuta 2005.
- Leppiniemi 2019 *Leppiniemi, Jarmo:*
Rahoitusvälineen merkitseminen käypään arvoon,
käyvän arvon rahasto ja IAS-vaatimukset.
Tilisanomat 1/2019.
- Mattila 2005 *Mattila, Pauli K:*
Yhteisöjen osakeluovutussäännösten tulkintaa.
Keskuskauppakamarin Suuri Veropäivä 2005.
- Myrsky 2005 *Myrsky, Matti:*
Omaisuuslajeista ja niiden merkityksestä
verotuksessa.
Tilintarkastus-revision 4/2005 s. 84–88.
- Nieminen 2021 *Nieminen, Karri:*
Arvopapereiden arvonalentuminen kirjanpidossa ja
verotuksessa.
Tilisanomat 1/2021 verkkojulkaisu www.tilisanomat.fi.
- Niskakangas 2007 *Niskakangas, Heikki:*
Käyttöomaisuusosakkeen käsitteestä.
Verotus 1/2007 s. 4–15.
- Nykänen – Juusela – Tikka – Tikka
*Nykänen, Olli – Juusela, Janne – Viitala, Tomi –
Tikka, Kari S.:* Fokus Yritysverotus I ja II.
Jatkuvatäydenteinen.
- Penttilä 2010 *Penttilä, Seppo:*
Käyttöomaisuusosakkeiden luovutukset - vanha
käytäntö ja uudet tulkintaongelmat
Verotus 5/2019 s. 499–511
- Penttilä 2018 Penttilä, Seppo:
Elinkeinoverolaki 50 vuotta - onnittelut
Verotus 3/2018 s. 268–281

- Penttilä 2019 *Penttilä, Seppo:*
Uudistettu yhteisöjen tulolähdejaottelu
Verotus 2/2019 s. 132–145
- Rantala – Kivisaari 2020
Rantala, Jukka – Kivisaari, Esko:
Vakuutusoppi. Finva, 2020.
- Suomen pankki
Rahalaitoslista:
<https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/rahalaitoslista/>
- Tikka – Nykänen – Juusela – Viitala
Tikka, Kari S. – Nykänen, Olli – Juusela, Janne:
Yritysverotus I ja II. Alma Talent Fokus.
Jatkuvatäydenteinen.
- Tikka 2005
Tikka, Kari S:
Tulolähteet ja omaisuuslajit: Soveltamisongelmia ja
uudistustarpeet. Vero-opintopäivät 2005 s. 7–13.
- VaVM 12/2004
Valtiovarainvaliokunnan mietintö hallituksen
esityksestä yritys- ja pääomaverouudistukseksi
12/2004 vp.
- VaVM 29/2018
Valtiovarainvaliokunnan mietintö hallituksen
esityksestä eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon
verottamisesta annetun lain, tuloverolain ja eräiden
muiden lakien muuttamisesta 257/2018 vp.

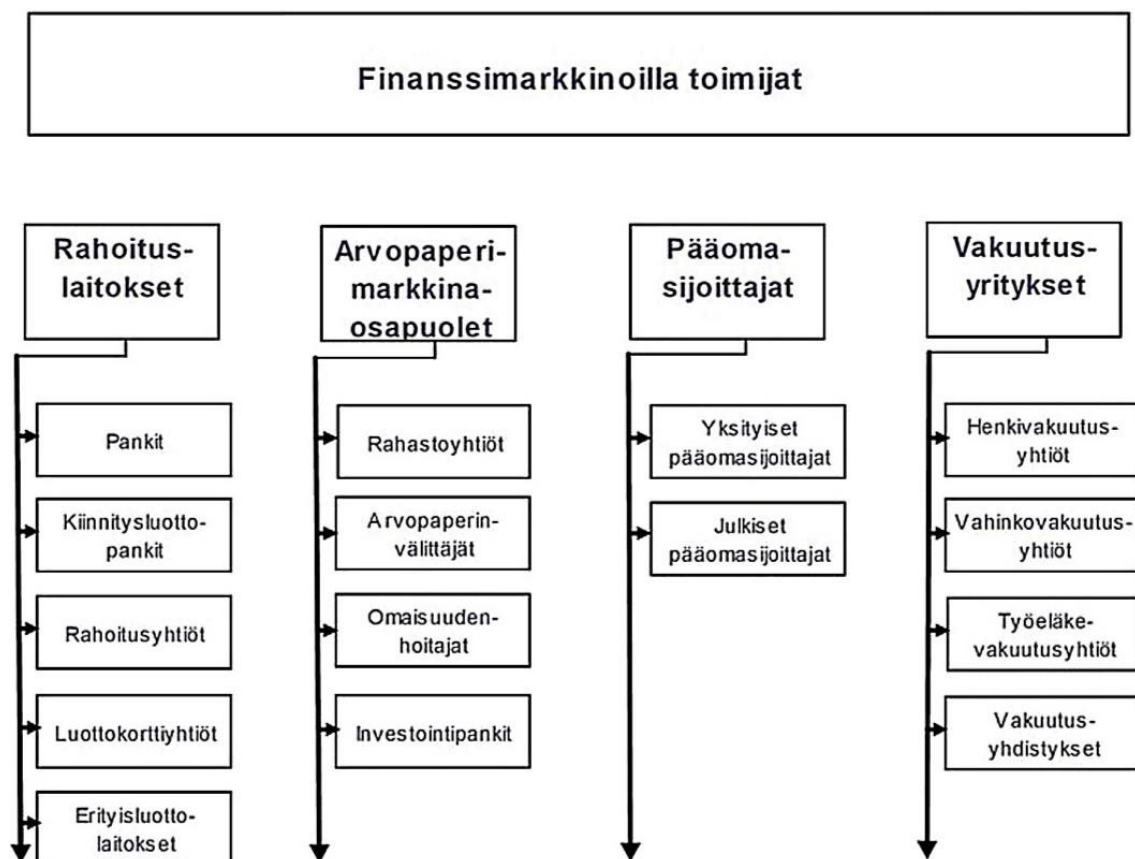
Lyhenteet

EVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta 1968/360
IAS	International Accounting Standards
IFRS	International Financial Reporting Standards
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KPA	Kirjanpitoasetus 1997/1339
KPL	Kirjanpitolaki 1997/1335
KVL	Keskusverolautakunta
TVL	Tuloverolaki 1992/1535

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Finanssialalla toimivat yhteisöt ovat olennainen osa kansantalouden toimintaa. Yleisesti alan katsotaan muodostuvan yrityksistä, jotka tarjoavat pankki-, vakuutus- ja sijoituspalveluja, mutta toimialan rajat finanssialalla, kuten monilla muillakin aloilla, ovat hämärtyneet monialayritysten vallatessa alaa globaaleilla markkinoilla. Finanssialalla toimivat pankit, rahoitusyhtiöt, vakuutusyhtiöt sekä sijoituspalveluita tarjoavat yhteisöt välittävät ja hallitsevat yhteensä satojen miljardien eurojen varallisuutta.

Kuva 1.1. Finanssiarkkinoilla toimijat. Lähde: Finanssiala Ry.

Rahoituslaitokset ja erityisesti pankit ovat olennainen osa finanssialaa. Pankkien merkitys rahoittajana sekä vastuullisina omistajina Suomen makrotaloudessa on merkittävä, joten niitä voisi kutsua kansantalouden tukipilareiksi, joiden talouden horjuessa koko kansantalous horjuu. Näin tapahtui 1990-luvun alussa lamavuosien aikana. Valtio teki tuolloin kaikkensa pitääkseen pankkien uskottavuutta ja elinvoimaa yllä, sillä pankkien talouden muutokset vaikuttavat olennaisesti talouden yleiseen kehityssuuntaan. Myöhemmin vuonna 2008, maailmanlaajuisen finanssikriisin aikaan, suomalaiset pankit olivat riittävän hyvässä taloudellisessa kunnossa kestääkseen finanssikriisin ilman ulkopuolista apua. Monet Yhdysvaltojen sekä Etelä-Euroopan pankit tarvitsivat julkisen hallinnon tukea selvitäkseen maailmanlaajuisesta kriisistä, joka sai alkunsa Yhdysvaltojen asuntolainamarkkinoiden subprime-kriisistä.

Finanssialan toimijoiden merkitys Suomessa ja globaalisti on suurempi kuin koskaan, vaikka fyysisesti toimijat alkavat kadota katukuvasta ja siirtyvät digitaaliseen toimintaympäristöön. Digitaalisten markkinoiden kehittyminen sekä markkinakorkojen pitkäaikainen matala taso ovat vaikuttaneet oleellisesti finanssialan toimijoiden tapaan toteuttaa liiketoimintaansa. Pankit ja vakuutusyhtiöt ovat 2000-luvulla jatkuvasti hakeneet yhteistyökumppaneita toisistaan ja myös vähittäiskaupasta. Esimerkiksi mobiilimaksaminen on toisaalta mahdollistanut uutta ansaintaa ja toisaalta tuonut lisää kilpailua. Finanssialan toimijoiden mahtia uhkaavat nykyään suuret globaalit monialayhtiöt kuten Google, Alibaba ja Amazon, jotka kykenevät valtavan liiketoimintansa turvin tunkeutumaan mille tahansa toimialalle ja horjuttamaan perinteisten toimijoiden asemia. Niillä on myös taloudelliset mahdollisuudet ostaa olemassa olevia toimijoita tai startup-yrityksiä ja näin päästä nopeasti ja helposti markkinoille. Näitä yrityksiä pienemmässä mittakaavassa finanssimarkkinoille ovat tulleet esimerkiksi Pohjoismaiset mobiilimaksamisen ja pienrahoituksen toimijat.

Suomessa toimi vuoden 2020 lopussa yhteensä 227 pankkia. Pankkien määrä on vähentynyt jo lähes sadan vuoden ajan. Osuuskassojen ja säästöpankkien perustamisen loppuvaiheessa 1930-luvulla pankkeja oli Suomessa hieman yli kaksi tuhatta. Erilaisia pankkityyppejä ovat: liike-, talletus-, osuuspankit sekä säästöpankit. Lisäksi Suomessa toimii talletuksia vastaanottavia ulkomaisten luottolaitosten sivukonttoreita.¹ Liikepankit, kuten Nordea sekä Danske Bank toimivat Suomessa konsernimuotoisena ja muilla pankeilla on omanlaisiaan ryhmittymiä, joiden rakenne poikkeaa toisistaan. OP Ryhmä koostuu itsenäisistä osuuspankeista sekä OP Osuuskunnasta. POP Pankki -ryhmä koostuu itsenäisistä paikallisosuuspankeista sekä POP Pankkiliitto osuuskunnasta. Säästöpankkiryhmä koostuu jäsensäästöpankeista sekä Säästöpankkiliitto osuuskunnasta. Juridisesti edellä mainittujen ryhmien rakenne ja toiminta perustuvat erilliseen lainsäädäntöön. OP Ryhmä, POP Pankki -ryhmä sekä Säästöpankkiryhmä on saatettu lainsäädännöllä liiketaloudellisesti samalle tasolle pankkialalle tyypillisten konsernimuotoisina toimivien pankkien kanssa.

Lähtökohtaisesti finanssialalla toimivien yhteisöjen verotukseen sovelletaan samoja verotusta koskevia säännöksiä ja samankaltaista verotusmenettelyä kuin muihinkin yrityksiin. Myös liiketaloudellisesti finanssialalla toimivat yhteisöt toimivat lähes samojen periaatteiden mukaan kuin muutkin yritykset. Erityisesti pankkitoimintaan kohdistuvien suurten taloudellisten riskien, niiden hallitsemattoman toteutumisen ja suurten kansantaloudellisten vaikutusten vuoksi julkishallinto on katsonut parhaaksi säännellä ja valvoa pankkitoimintaa tarkemmin kuin muuta liiketoimintaa.² Suomen lainsäädännön sisältämiä ja erityisesti pankkeja koskevia lakeja ovat laki luottolaitostoiminnasta, arvopaperimarkkinalaki, laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista, säästöpankkilaki, rahoitustarkastuslaki sekä laki Suomen Pankista. Tarkalla pankkitoimintaa koskevalla sääntelyllä on pyritty varmistamaan pankkeja koskevan vastuunkantokyvyn säilyminen ja estämään rahoitusjärjestelmien horjumisen.

¹ Suomen Pankki, rahalaitoslista 14.12.2020.

² Kontkanen 2002 s. 1.

2000-luvun alussa finanssialalla toimivien yhteisöjen sääntely sekä valvonta olivat kevyttä ja tämä johti vuonna 2007 Yhdysvalloista alkaneeseen subprime-lainakriisiin, jossa asuntolainamarkkinoiden riskit realisoituivat merkittävästi. Ongelman on yleisesti katsottu johtuneen pankkien löysästä luotonannosta ja niiden seurauksena aiheutuneista luottotappioista, joiden vaikutusta pahensi pankkien voimakas velkavivun käyttäminen. Yhdysvalloissa muun muassa suuret pankit Lehman Brothers ja Bear Stearns sekä asuntoluottotajat Fannie Mae ja Freddie Mac kaatuivat kriisin seurauksena. Epävarmuus ja epäluottamus finanssialan toimintaa kohtaan aiheuttivat maailmanlaajuisen kriisin. Vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin seurauksena finanssialan valvontaa ja vakavaraisuussääntelyä on lisätty huomattavasti, eikä sääntelylle näytä tulevan loppua. Yleisesti puhutaan finanssialaa kohdanneesta sääntelytsunamista. Euroopan maat perustivat omia vakauserahastojaan ja muun muassa Suomessa kerättiin väliaikaisella ns. pankkiverolla pääomaa vakauserahastoon. Myöhemmin Euroopan Unioni on perustanut oman euroalueen vakauserahaston. Aiemmin pankkien pääomasta yli 90 prosenttia on ollut velkaa yleisöille tai muille luottolaitoksille, mutta tämä muuttui pankkien vakavaraisuussääntelyn kiristytessä³. Pankeilta vaaditaan jatkuvasti parempaa vakavaraisuutta, joten omien pääomien vaatimukset toiminnassa ovat kasvaneet ja kasvavat myös tulevaisuudessa. Vakavaraisuuden lisäksi sääntely on lisääntynyt finanssialan toimijoiden asiakkailleen tarjoamissa palveluissa, kuten varallisuudenhoidon tuotteissa ja luotonannossa. Erityisesti talletuspankit ovat laajan sääntelyn alaisuudessa, koska ne käyttävät asiakkaiden talletusvaroja luotonannossaan.

Vuoden 2019 keväällä Suomessa toimi 50 vakuutusyhtiötä⁴. Vakuutusyhtiöt jaotellaan yleisesti henki-, työeläke- ja vahinkovakuutusyhtiöihin, jotka toimivat vakuutuslajin perusteella vakuutustoiminnan eri osa-alueilla. Henki- ja vahinkovakuutusyhtiöt toimivat nykyään usein samassa finanssikonsernissa, tai yhteistyössä pankkien kanssa. Työeläkeyhtiöt nimensä mukaisesti toimivat

³ Kontkanen 2015 s. 10.

⁴ Rantala – Kivisaari 2020 s. 186.

eläkevakuutusyhtiöinä, joiden ensisijaisina tehtävinä ovat työeläkkeiden ja lakisääteisten tapaturmavakuutusten tarjoaminen. Vakuutusyhtiöiden rooli rahoitusmarkkinoilla on merkittävä ja erityisesti työeläkevakuutusyhtiöt ovat merkittäviä sijoittajia. Esimerkiksi työeläkeyhtiö Ilmarisen sijoitusomaisuus on yli 50 miljardia euroa⁵. Työeläkevakuuttaminen on niin tarkkaan lailla säännelty ja Suomessa pitkään toiminut järjestelmä, että siihen ei ole ulkomaisia toimijoita toistaiseksi tullut. Vakuutusyhtiöt sijoittavat hallinnoimiaan varoja pääasiassa joukkovelkakirjalainoihin, osakkeisiin ja rahamarkkinainstrumentteihin.

Verolainsäädännössä finanssialan yhteisöjen eroavaisuus muihin yrityksiin ilmenee etenkin omaisuuslajijaottelun erilaisena sääntelynä. Omaisuuslajijaottelu liittyy olennaisesti tulolähdejaotteluun, joten niitä koskeva lainsäädäntö on muuttunut aina samaan aikaan. EVL 24.6.1968/360 jakaa yrityksen omaisuuden rahoitus-, vaihto-, sijoitus-, käyttö- ja muuhun omaisuuteen. Sijoitusomaisuutta voi olla EVL 11 §:n mukaan vain raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksilla. Tämä eroavaisuus tuo pankin omaisuuslajijaotteluun ja sen myötä myös pankin tuloverotukseen aivan omanlaisensa erityispiirteen. Sijoitusomaisuuden käsite on kehittynyt oikeuskäytännössä. Ennen EVL:n voimaantuloa vuonna 1969 nykyinen sijoitusomaisuus sisällytettiin tuloverotuksessa vaihto-omaisuuteen erillisenä sijoitusomaisuuden ryhmänä.⁶ Tulolähdejaottelu on ollut rajanvetokysymyksenä EVL:n voimaan tulosta lähtien. Tällöin elinkeinoverotusta lähdettiin erottelemaan omaksi verotuksen osa-alueekseen, joka nykyisin tuntuu täysin luontevalta. EVL:n voimaan tullessa rajanvetoa käytiin tulo- ja omaisuusverolain (TOL) kanssa, myöhemmin tulo- ja varallisuusverolain 1043/1974 (lyh. myös TVL, vrt. tuloverolaki) kanssa, ja vuoden 1993 alusta alkaen TVL 1992/1535:n kanssa.⁷

⁵ <https://www.ilmarinen.fi/ilmarinen/tehtava/>

⁶ Andersson – Ikkala 2005 s. 247.

⁷ Penttilä 2018 s. 269.

Omaisuuslajijaottelun verosuunnittelumahdollisuudet muuttuivat merkittävästi osakeluovutuksia koskevan lainsäädännön uudistumisen vuoksi. Säännöstö tuli voimaan 19.5.2004. Erityisesti käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan luovutuksen mahdollisuus muodostui heti tulkinnalliseksi oikeuskäytännössä⁸. Säännöstön voimaantullessa kysymyksiä herätti omaisuuden omaisuuslajin sekä omistustajan määrittely. Kyseiseen säännöstöön on muodostunut tulkintaongelmia, kuten verovapaan luovutuksen yhteydessä tuloon palaavat erät.⁹ Finanssialalla toimivat yhteisöt ja muut yritykset pyrkivät käyttämään käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan luovutuksen mahdollisuutta verosuunnittelukeinona.

Yhteisöjen omaisuuslajijaottelun kannalta merkittävä uudistus tuli voimaan vuoden 2020 alusta alkaen. EVL:a uudistettiin niin, että yhteisöjen tulolähdejaottelu poistettiin verovuoden 2020 alusta lukien ja omaisuuslajeihin lisättiin uusi muun omaisuuden omaisuuslaji. Oikeuskirjallisuudessa on käsitelty uutta omaisuuslajia myös finanssialan toimijoiden näkökulmasta ja ainakin aluksi tulkinta vaikuttaa olevan yksiselitteinen: Raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksilla on EVL 11 §:ssä määriteltyä sijoitusomaisuutta, jonka ala on niin laaja, ettei kyseisillä yhteisöillä pääsääntöisesti voi olla muun omaisuuslajin alle sijoittuvaa omaisuutta¹⁰.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkielman tavoitteet

Tutkimuksen aiheena on omaisuuslajijaottelu ja sen merkitys finanssialalla toimivien yhteisöjen verotuksessa. Koska näiden yhteisöjen omaisuuslajijaottelu on poikkeavaa muiden yritysten omaisuuslajijaottelusta, muodostaa se myös muista yrityksistä poikkeavia kysymyksiä ja

⁸ Mattila 2005 s. 1.

⁹ Penttilä 2010 s. 500.

¹⁰ Penttilä 2019 s. 138.

ongelmakohtia. Tutkimus painottuu pankin näkökulmaan, tutkimuksen tekijän pankkialan työkokemuksen perusteella.

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, miten omaisuuslajijaottelu finanssialan yhteisöjen verotuksessa tapahtuu, minkälaisia erityispiirteitä omaisuuslajijaottelu sisältää ja mitä merkitystä finanssialalla toimivan yhteisön poikkeavalla omaisuuslajijaottelulla on verotuksessa. Tutkimuksessa pyritään selvittämään millä tavalla finanssialalla toimiva yhteisö voi käyttää omaisuuslajijaottelua verosuunnittelukeinona ja pystyykö se vaikuttamaan verotettavan tulon määrään tai luovutusvoittovero-kohteluun kohdistamalla omaisuuttaan tiettyyn omaisuuslajiin tai -lajeihin.

Finanssialalla toimivia yhteisöjä kohdellaan monissa laeissa eri tavalla kuin muita yrityksiä. Myös KPL tekee näin. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten kirjanpitosidonnaista finanssialalla toimivan yhteisön omaisuuslajijaottelu on ja miten paljon kirjanpidossa tehtyä omaisuuslajijaottelua voi käyttää verotuksessa. Koska finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelussa on yksi omaisuuslaji enemmän kuin muilla yrityksillä, tuo se näille yhteisöille mahdollisuuden ja velvollisuuden käyttää erilaista omaisuuslajijaottelutapaa kuin muut yritykset. Tavoitteena tutkielmassa on muodostaa selkeä raja sijoitusomaisuuden ja muiden omaisuuslajien välille, jotta edellä mainitut mahdollisuudet sekä velvoitteet tulisivat esille. Muun omaisuuden omaisuuslajin määrittely finanssialalla toimivan yhteisön näkökulmasta on yhtenä tavoitteena.

Finanssialan termistö aiheuttaa kysymyksiä lain tulkintaan. Niin kirjallisuudessa, kuin lainsäädännössäkin käytetään pankeista muun muassa nimityksiä raha- ja luottolaitos. Termien käytössä on ristiriitaisuuksia sekä kirjallisuudessa että eri lakien välillä. Tutkimuksessa pyritään löytämään määritelmät molemmille termeille. Myös pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön määritelmä on monissa yhteyksissä epäselvä. Tämä kysymys tulee esille, koska EVL 6 b §:n mukaan käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan

luovutuksen mahdollisuus ei koske pääomasijoitustoimintaa harjoittavia yhteisöjä. Yleisesti finanssialalla toimivat yhteisöt mielletään pääomasijoitustoimintaa harjoittaviksi. Näin ei todellisuudessa aina ole, sillä esimerkiksi pankit ovat monesti eriyttäneet pääomasijoitustoimintansa. Tutkimuksessa otetaan kantaa myös muutamaa muuhun lainsäädännössä esiintyvään termiin ja niiden käsitteisiin.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmä on pääasiassa oikeusdogmaattinen. Tutkimuksessa pyritään selvittämään ja kokoamaan finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelua koskeva voimassa oleva lainsäädäntö sekä olennainen oikeuskäytäntö. Voimassa olevan lainsäädännön perusteita ja tarkoitusta tutkitaan myös lainsäädännön kehityksen pohjalta EVL:n voimaantulosta lähtien. Näiden perusteella tehdään päätelmiä finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelun ongelmakohdista.

Omaisuuslajijaottelua koskevalla lainsäädännöllä on merkittävä vaikutus finanssialan yhteisöjen verotuksessa. Tutkimuksen oikeustaloustieteellinen näkökulma tulee esille tarkasteltaessa edellä mainitun lainsäädännön vaikutuksia finanssialan toimintaan. Tutkimuksessa otetaan kantaa myös finanssialan taloudellisen kehityksen huomioon ottamista omaisuuslajijaottelua koskevassa lainvalmistelutyössä. Yleisesti on nähtävissä, että suomalainen finanssiala on menestynyt hyvin viimeiset kolmekymmentä vuotta, mutta onko omaisuuslajijaottelun sääntely edesauttanut tervettä kehitystä, vai jarruttanut sitä.

Tutkimusaineisto koostuu pääasiassa aihetta käsittelevästä lainsäädännöstä, lain valmisteluaineistosta, oikeuskäytännöstä, lainopillisesta kirjallisuudesta sekä asiantuntijakirjoituksista ja tulkintakannanotoista. Tutkimusaineistoa on

ajallisesti pitkältä ajalta, koska voimassa olevaa lainsäädäntöä sekä tutkimuksen kannalta relevanttia oikeuskäytäntöä on 1970-luvulta alkaen. Tutkimuksia omaisuuslajijaottelusta on tehty vähän, vaikka se on yksi yritysverotuksen perusasioista. Ei ole löytynyt syytä, miksi aihe ei ole kiinnostanut opiskelijoita tai lainoppineita riittävästi, jotta tutkimuksia olisi tehty enemmän. Täysin yksiselitteistä ja selkeää omaisuuslajijaottelua ei ole. Syvällisen tutkimusaineiston puute ja siihen tukeutumisen haastavuus näkyvät tutkimusmenetelmissä vahvasti pohdittavana ominaisuutena.

1.4 Tutkimuksen rajaus ja jäsentely

Tutkielma on laadittu suomalaisten raha-, vakuutus- ja eläkelaitosten näkökulmasta, joilla voi olla EVL 11 §:ssä määriteltyä sijoitusomaisuutta. Miten niiden on parasta käyttää omaisuuslajijaottelua verosuunnittelukeinona, sekä miten ne saavat omaisuuslajijaottelusta parhaan taloudellisen hyödyn. Tutkielmassa ei oteta kantaa kansainväliseen verotukseen, tai siihen miten ulkomaisen luottolaitoksen toiminta ja verosuunnittelu Suomessa poikkeaa kotimaisen vastaavan luottolaitoksen toiminnasta. Kirjanpitosidonnaisuuteen otetaan kantaa vertaamalla KPL:n ja EVL:n omaisuuslajijaottelua koskevia säännöksiä. Kantaa otetaan myös muiden lakien omaisuuslajijaottelua koskeviin säännöksiin. Tutkielmassa ei tarkastella minkään tietyn finanssialan toimijan omaisuuslajijaottelua, mutta nostetaan esille eri toimijoiden erityispiirteitä.

Toisessa luvussa käsitellään finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelua koskevaa lainsäädäntöä. Pohdinta kohdistuu pääasiassa finanssialalla toimivien yhteisöjen koskevien eri käsitteiden merkitykseen, miten niitä on tulkittu ja mitä ristiriitaisuuksia niitä käsittelevässä kirjallisuudessa on ilmennyt. Tarkastelussa on myös lainsäädännön kehitys ja tulevaisuuden suuntaukset.

Kolmannessa luvussa erotellaan eri omaisuuslajit toisistaan. Pääpaino kolmannessa luvussa on sijoitusomaisuuden määritelmällä, mutta myös uusi muun omaisuuden omaisuuslaji on lähemmän tarkastelun alla. Sijoitusomaisuuden määritelmää verrataan neljään muuhun omaisuuslajeihin ja etsitään merkittävimpiä rajanvetoa vaativia kohtia.

Neljännessä luvussa pohditaan mitä merkitystä finanssialalla toimiville yhteisöille on omaisuuslajijaottelun sääntelyllä ja kuinka suuri merkitys omaisuuslajijaottelulla on verosuunnittelun kannalta. Neljännessä luvussa painotetaan sijoitusomaisuuden antamia mahdollisuuksia ja tuomia velvoitteita sekä haasteita. Käyttöomaisuuden mahdollistamat verosuunnittelumahdollisuudet ovat läsnä sijoitusomaisuuden mahdollisuuksien rinnalla.

Viides luku kokoaa tutkielmassa käsitellyt asiat yhteen. Luvussa esitetään loppupäätelmät sekä yhteenveto tutkimuksen tarjoamasta informaatiosta. Viidennessä luvussa keskitytään tutkielman tuoman lisäarvon esittämiseen ja aiemmin tiedossa sekä esillä olleet faktat ovat vähemmän esillä.

Varsinaista omaisuuslajijaottelua käsittelevän tekstin jäsentely sekä aiheiden jaottelu tutkielman lukuihin on tehty loogisessa etenemisjärjestyksessä finanssialan yleisen esittelyn jälkeen. Finanssialan yleisen esittelyn on katsottu olevan tarpeen finanssialan yhteisöjen erityispiirteiden esille tuomiseksi. Omaisuuslajijaottelua käsittelevän tekstin jäsentelyä pohdittaessa on painotettu lainsäädännön sisällön avaamista lukijalle ennen tulkintakannanottojen esittämistä.

2 Lainsäädäntö ja käsitteiden määrittely

2.1 Omaisuuslajijaottelua koskeva lainsäädäntö

2.1.1 Verotuksen ja kirjanpidon korrelaatio omaisuuslajijaottelussa

Suoraan omaisuuslajijaottelua koskeva lainsäädäntö on sisällytetty EVL:in sekä KPL:in, joissa molemmissa on omaisuuslajien suoranaisia määritelmiä sekä omaisuuden käyttötarkoituksen mukaisia säännöksiä. EVL:n ja KPL:n lisäksi välillisesti omaisuuslajijaottelua koskevaa lainsäädäntöä on useassa eri laissa; finanssialalla toimivilla yhteisöillä enemmän kuin muilla yrityksillä. EVL:n ja KPL:n omaisuuslajijaottelut poikkeavat toisistaan, vaikka Suomessa verotus pohjautuu vahvasti kirjanpitoon¹¹. Näkökulma omaisuuslajijaottelussa on eri lakien välillä erilainen, joten kaikilta osin itse jaottelu ja termistö eivät ole yhteneväistä, vaikka kaikkien osapuolten kannalta niin olisi parasta. KPL:n rinnalla KPA:lla on olennainen vaikutus kirjanpidon omaisuuslajijaottelussa. EVL:n mukaan omaisuus jaetaan yrityksen verotusta toimitettaessa rahoitus-, vaihto-, sijoitus- ja käyttöomaisuuteen sekä muun omaisuuden omaisuuslajiin. Verolain mukainen omaisuuslajijaottelu on määritelty EVL 9–12 a §:ssä.

Ratkaisevaa finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuusjaottelussa on, kuten yritysten omaisuuslajijaottelussa ylipäänsä, omaisuuden käyttötarkoitus, jolloin sama hyödyke voi eri yhteyksissä kuulua eri omaisuuslajeihin¹². Käyttötarkoituksen tulkinta ja rajanveto aiheuttavat tulkintaerimielisyyksiä useimmiten verovelvollisen sekä verottajan välillä ja näiden ratkaisemiseksi tarvitaan ajoittain oikeuskäsittelyä. Omaisuuslajijaottelua käsittelevä oikeuskäytäntö on monelta osin jo melko vanhaa, mutta siitä huolimatta

¹¹ Leppiniemi 1/2005 s. 20.

¹² Andersson – Penttilä 2014 s. 240.

relevanttia, koska lainsäädäntö on monilta osin muuttumatonta, tai lähes ennallaan. Omaisuuslajijaottelun lisäksi EVL:ssä säädetään jokaisen omaisuuslajin osalta luovutushinnan tuloutuksesta, hankintamenon ja arvonalentumisen vähennyskelpoisuudesta, sijoitusomaisuuden arvonnousujen tuloutumisesta sekä näiden vähennysten tuloutusten peruuttamisesta.

Omaisuuden luovutushinnan tuloutuksesta säädetään 1.1.2020 voimaan tulleessa muuttuneessa EVL 5 §:n 1 kohdassa. Sen mukaan veronalaista elinkeinotuloa ovat rahoitus-, vaihto-, sijoitus-, käyttö- ja muusta omaisuudesta sekä muista elinkeinossa käytetyistä aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä saadut luovutushinnat ja muut vastikkeet 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetyin poikkeuksin. Pykälää muutettiin vuoden 2020 alusta alkaen yhteisöjen tulolähdejaottelun poistamisen ja uuden muun omaisuuden omaisuuslajin käyttöönoton yhteydessä. Vuoden 2004 verouudistuksessa säädettiin yhteisön käyttöomaisuusosakkeiden luovutushinnat verovapaiksi. Käyttöoikeusomaisuusosakkeiden luovutuksen verovapaus on taloudellisesti merkittävä verosuunnittelumahdollisuus yrityksille. Vuoden 2020 uudistuksen vuoksi edellä mainittuun pykälään otettiin viittaus 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetyin poikkeuksin. Kyseinen kohta sisältää rajoituksen käyttöomaisuusosakkeiden verovapaalle luovutukselle. Sen mukaan verovapaa luovutus ei ole mahdollinen pääomasijoitustoimintaa harjoittavalle yhteisölle, joten yhteisön on verovapaata luovutusta hyödyntääkseen, pyrittävä olemaan jokin muu yhteisö kuin pääomasijoitustoimintaa harjoittava yhteisö.

Nykyaikainen verotus vaatii tuekseen yhteneväisesti toteutetun yritysten kirjanpidon. Ensimmäiset kirjanpidosta säädetyt lait oli lainattu Saksasta sekä Ruotsista. Nykyaikaisen suomalaisen kirjanpidon lainsäädännöllisen omaisuuslajijaottelun voidaan katsoa alkaneen Martti Saarion meno-tulo -teorian pohjalta säädetyssä laissa KPL 655/1973, joka oli ensimmäinen suomalaisesta näkökulmasta säädetty kirjanpidon säännöstö. Tämän jälkeen

on palattu lähemmäs eurooppalaista kirjanpitosäännöstöä Euroopan yhteisön direktiivien myötä.¹³ Nykyään IAS/IFRS-standardit määräävät Euroopan unionin jäsenvaltioille tarkat rajat kirjanpidon sääntelyyn. IFRS-standardit ovat käytännössä korvanneet IAS-standardit laajempina sääntelykokonaisuutena, sisältäen myös IAS-standardien määräykset.

Kirjanpidossa omaisuuslajin keskeinen merkitys on sen vaikutus hankintamenon jaksottamiseen. KPL 4 luvun 3 ja 4 §:ssä omaisuus jaetaan, vuoden 2005 alussa tehdyn uudistuksen jälkeen, vaihto-omaisuuteen, rahoitusomaisuuteen ja pysyviin vastaaviin. KPA:ssa omaisuus jaetaan pysyviin ja vaihtuviin vastaaviin¹⁴. KPL:ssa omaisuuslajijaottelua käytetään hankintamenon määrittämistä koskevassa KPL 4 luvun 5 §:ssä, hankintamenon jaksottamista koskevissa KPL 5 luvun 5 ja 6 §:ssä, kulukirjauksen oikaisua koskevassa 5 luvun 16 §:ssä ja vaihto-omaisuuden ja pysyvien vastaavien välisiä siirtoja koskevassa 5 luvun 19 §:ssä¹⁵.

Sijoitusomaisuutta KPL ei mainitse lainkaan. KPL 8 luvun 5 §:ssä kuitenkin viitataan muuhun lainsäädäntöön, jossa sijoitusomaisuus on mainittu¹⁶. Näin voitaneen sanoa että, KPL ainakin välillisesti tunnustaa sijoitusomaisuuden olemassaolon¹⁷. KPL:n tilinpäätöseriä koskevia säädöksiä on muutettu viimeksi 30.12.2015, jolloin EVL:n voimassa olevan omaisuuslajijaottelun lainsäädäntöprosessi ei ollut vielä alkanut. Tulolähdejaottelun poistaminen sekä muun omaisuuden omaisuuslajin lisääminen eivät välttämättä tule muuttamaan kirjanpidon omaisuuslajijaottelua millään tavalla.

¹³ Leppiniemi 1/2005 s. 18.

¹⁴ Aikaisemmin kirjanpitolakiin ja -asetukseen sisältynyt käyttöomaisuuden käsite on korvattu kauttaaltaan pysyvien vastaavien käsitteellä. Kirjanpitoasetuksen 11:2 §:n mukaan voitiin vaihtuvista vastaavista käyttää nimitystä "Vaihto- ja rahoitusomaisuus" ja pysyvistä vastaavista nimitystä "Käyttöomaisuus ja muut pitkäaikaiset sijoitukset".

¹⁵ Kontkanen 2005 s. 72.

¹⁶ KPL 8 luvun 5.1 §: Sen estämättä, mitä tässä laissa säädetään, kirjanpitovelvollisuuteen ja kirjanpitoon sekä tilinpäätökseen ja toimintakertomuksen julkistamiseen sovelletaan, mitä niistä muualla laissa tai sen nojalla säädetään tai määrätään.

¹⁷ Andersson – Ikkala 2005 s. 239.

Yrityksiin, jotka laativat tilinpäätöksensä kansainvälisten IAS/IFRS-standardien mukaan sovelletaan KPL:a, kuitenkin lukuun ottamatta lain 4 ja 5 lukuja. Pörssiyhtiöiden, joiden osakkeilla käydään julkista kauppaa Euroopan unionin jäsenvaltioiden säännellyillä markkinoilla, on tullut laatia konsernitilinpäätöksensä IFRS-tilinpäätöksenä 1.1.2005 tai sen jälkeen alkavalta tilikaudelta. IFRS-tilinpäätös on edellytetty 1.1.2007 tai sen jälkeen alkavalta tilikaudelta, jos yhtiön velkakirjoilla käydään julkista kauppaa. Ellei pörssiyritys laadi konsernitilinpäätöstä, sen on laadittava erillistilinpäätöksensä IFRS-tilinpäätöksenä.¹⁸ Käytännössä kaikki merkittävät finanssialalla toimivat yhteisöt laativat tilinpäätöksensä IFRS-standardien mukaisesti, koska vakavaraisuussäntely ja pankkivalvonta edellyttävät IFRS-standardien mukaista raportointia.

Kirjanpidossa määritellyt rahoitusvälineet voivat verotuksessa olla rahoitusomaisuutta, tai käyttötarkoituksensa mukaan myös vaihtomaisuutta¹⁹. KPL 4 luvun 4 §:n mukaan vaihtuviin vastaaviin kuuluvaa rahoitusomaisuutta ovat rahat, saamiset sekä tilapäisesti muussa muodossa olevat rahoitusvarat. Finanssialalla toimivien yhteisöjen osalta rahoitusomaisuuteen kuuluvat saamiset ja käteiskassa. KPL 4 luvun 3 §:n mukaan pysyviä ovat erät, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa jatkuvasti useana tilikautena ja muut vastaavien erät ovat vaihtuvia. Pykälän perusteella saamisten kuuluminen vaihtuviin vastaaviin, rahoitusvälineisiin sekä rahoitusomaisuuteen on luottolaitosten etenkin pitkäaikaisten saamisten osalta epäloogista, sillä ne tuottavat tuloa jopa kymmeninä tilikausina. Muissa yrityksissä rahoitusomaisuus on lyhytaikaista omaisuutta, mutta finanssialalla toimivilla yhteisöillä pitkäaikaista omaisuutta.

Finanssialalla toimivien yritysten omaisuuslajijaottelua kirjanpidossa on säännelty muista yrityksistä poikkeavasti. Lain luottolaitostoiminnasta 12 luvun 1.2 §:n mukaan luottolaitoksiin, sijoituspalveluyrityksiin tai vakuutus- ja eläkelaitoksiin ei voida soveltaa samaa KPL:n omaisuuslajijaottelua kuin

¹⁸ Leppiniemi 2/2005.

¹⁹ Leppiniemi 2019.

muihin yrityksiin. Luottolaitosten tilinpäätössääntelyssä omaisuus jaetaan rahoitusvälineisiin, aineettomiin hyödykkeisiin ja aineellisiin hyödykkeisiin. Aineelliset hyödykkeet jaetaan edelleen sijoituskiinteistöihin ja muihin hyödykkeisiin. Luottolaitostoiminnasta annetun lain²⁰ erityislaillinen asema asettaa kyseisen lain KPL:n edelle, joten luottolaitosten osalta kirjanpidon omaisuuslajijaottelu on erilainen, kuin muilla finanssialalla toimivilla yhteisöillä.

Erityismääräykset luottolaitosten kirjanpidon osalta vaikuttavat olennaisesti myös luottolaitosten verotukseen. Verohallinto on antanut ohjeen saamisten arvonalenemisten vähennyskelpoisuudesta elinkeinotulon verotuksessa. Ohjeen VH/8342/00.01.00/2020 mukaan rahoitusomaisuuteen kuuluvan saamisen arvonalenemisen vähennyskelpoisuuden edellytykset riippuvat siitä, onko kyseessä myyntisaaminen vai jokin muu saaminen. Myyntisaamisen arvonalentuminen on verotuksessa vähennyskelpoinen, kun saamisen osalta ei perustellusti enää odoteta kertyvän suoritusta. Muiden kuin myyntisaamisten arvonalenemisen vähentäminen edellyttää, että menetys on muodostunut lopulliseksi. Tämä tarkoittaa, että luottolaitoksen lainasaaminen on mahdollista vähentää, vasta kun velalliselta ei odoteta enää saatavat mitään suorituksia lainalle. Mikäli luottolaitosten saamiset luettaisiin vaihto-omaisuuteen, niistä olisi mahdollista tehdä harkinnanvaraisia arvonalennuksia sekä -korotuksia verotuksessa.

Puutteet pitkäaikaisten saamisten arvonalentumisten rajoituksissa luottolaitosten osalta, on korvattu mahdollistamalla luottotappiovarausten tekeminen, joka on laissa kaavamaisesti säännelty. EVL 4 luvun 46 §:n mukaan talletuspankki sekä luottolaitos saa vähentää verovuonna tehdyn luottotappiovarauksen, jonka määrä on enintään 0,6 prosenttia laitoksella verovuoden päättyessä olevien saamisten yhteismäärästä; verovuonna ja aikaisemmin tehtyjen purkamattomien luottotappiovarausten yhteismäärä ei saa kuitenkaan ylittää 5 prosenttia laitoksella verovuoden päättyessä olevien saamisten yhteismäärästä. Luottotappiovaraus on tarkoitettu hajauttamaan

²⁰ Ensimmäinen laki luottolaitostoiminnasta tuli voimaan vuonna 1993.

ajallisesti pankeille sekä luottolaitoksille aiheutuvia luottotappioita. Varaus myös mahdollistaa talletuspankeille sekä luottolaitoksille paremmat edellytykset kerätä taseeseen omia varoja, joiden avulla ne voivat kattaa tulevia luottotappioita.

2.1.2 Vakavaraisuussäntely

Pankkivalvonta ja riskienhallinnan - sekä vakavaraisuuden vaatimukset asettavat osalle finanssialalla toimivista yhteisöistä erityisiä rajoituksia omaisuuslajijaottelun suhteen. Asia on otettu huomioon verolainsäädännön lisäksi monessa muussa finanssialan yhteisöjen toimintaa sääntelevässä laissa. Rahoituslaitoksilla ei ole vapautta täysin itsenäisesti valita omistussuhteita välisiä suhteita. Suurten taloudellisten riskien vuoksi rahoituslaitosten omistuksia, lähinnä sijoitustoiminnan osalta, on säännelty riskienhallinnan ja riskien hajauttamisen näkökulmasta. Esimerkiksi laissa luottolaitostoiminnasta on rajoitettu rahoituslaitosten oikeutta omistaa tiettyjä osakkeita ja osuuksia. Lain 5 luvun 3 §:ssä on rajoitettu luottolaitosten ja sen konsolidointiryhmään kuuluvien yritysten yhteisten omistusten määrän kiinteistöyhtiöissä ja kiinteistöyhteisöjen osakkeissa 13 prosenttiin luottolaitoksen taseen loppusummasta. Samassa pykälässä omistuksen määrään on rinnastettu luottolaitoksen omistamalleen kiinteistöyhteisölle antamat luotot ja sen puolesta antamat takaukset samassa suhteessa kuin luottolaitoksen omistamat kiinteistöyhteisön osakkeet tai osuudet ovat kiinteistöyhteisön osake- tai osuuspääomasta.

Vakavaraisuuden säntely on merkittävin osa rahoituslaitosten omaisuutta koskevassa säntelyssä²¹. Finanssikriisien seurauksena rahoituslaitosten vakavaraisuus- ja maksuvalmiussäädöksiä on uudistettu useaan kertaan kuluneiden subprime-kriisin alkamisesta vuonna 2008 lähtien. Suunnitelma uusimmasta muutosten tarpeesta laadittiin Baselin pankkivalvontakomiteassa, julkistettiin vuonna 2010 ja tunnetaan nimellä Basel III standardit. Standardit

²¹ Kontkanen 2002 s. 27.

tulivat voimaan Euroopan unionissa asteittain vuodesta 2014 alkaen ja olivat voimassa vuonna 2019. Varsinainen täytäntöönpano tapahtui luottolaitosdirektiivin sekä Euroopan unionin vakavaraisuusasetuksen avulla. Riittävän vakavaraisuuden varmistamiseksi luottolaitoksille on määritelty omien varojen vähimmäismäärät, joiden alittuessa luottolaitos saattaa saada taloudellisia sanktioita ja päätyä erityistarkkailuun, joka käytännössä lisää raportointivelvoitteita. Tämä taas tarkoittaa toiminnan kuluja lisäävää byrokratiaa sekä markkinoiden luottamuksen vähentymistä, josta seuraa luottoluokituksen heikkeneminen ja markkinarahoituksen kallistuminen.

Omaisuuslajijaottelun kannalta olennaiset luottolaitosdirektiivin sekä vakavaraisuusasetuksen määräykset on kerätty luottolaitostoiminnasta annetun lain kymmenenteen lukuun, jossa säännellään luvun otsikon mukaisesti luottolaitoksen taloudellista asemaa koskevat vaatimukset. Tällaisia vaatimuksia kohdistetaan muun muassa omien varojen vähimmäismäärään, vähimmäispääomaan, lisäpääomaan sekä asiakasriskeihin. Luottolaitostoiminnasta annetun lain 11 luvussa on säädetty luottolaitoksen taloudellisen aseman valvonnasta. Luvun 1 §:n mukaan luottolaitoksen on ilmoitettava neljännesvuosittain Finanssivalvonnalle 10 luvun 3 §:ssä säädettyä lisäpääomavaatimusta koskevat tiedot. Lisäpääomavaatimus on keskeinen luottolaitosten vakavaraisuuden mittari, koska perusedellytyksenä olevaa oman pääoman vaatimusta pidetään jo itsestäänselvyytenä.

Aiemmin pankeilla oli oltava omaa pääomaa vähintään kahdeksan prosenttia riskipainotettujen saamisten, sijoitusten ja taseen ulkopuolisten sitoumusten yhteismäärästä. Basel III mukaisesti pankeilla tulee olla kahdeksan prosentin vähimmäispääomavaatimuksen lisäksi 2,5 prosentin lisäpääomavaatimus sekä 0–2,5 prosentin muuttuva lisäpääomavaatimus. Näiden lisäksi kansallisesti merkittävän luottolaitoksen lisäpääomavaatimus on 0–2 prosenttia ja globaalisti merkittävän luottolaitoksen lisäpääomavaatimus on 1–3,5 prosenttia. Suomen lainsäädäntöön ei ole otettu 0–5 prosentin

järjestelmäriskipuskuria.²² Basel III:n sääntelyaaloksi tai -tsunamiksi kutsuttu ilmiö lisäsi pankkien vakavaraisuusvaateita merkittävästi, mutta yleisesti uudistusta pidetään onnistuneena ja sen hyötyjen katsotaan ylittävän aiheutuneet kustannukset²³.

Koronapandemian aiheuttama kriisi on osoittanut, että finanssiala on nykyään huomattavasti paremmin varautunut kohtaamaan talouden haasteita, kuin subprime-asuntolainojen aiheuttaman finanssikriisin puhjetessa loppuvuonna 2007. Yleisesti finanssialalla on pelko, että koronakriisin aiheuttamat taloudelliset ongelmat kytevät pinnan alla vielä pitkään. Esimerkiksi Suomessa kiinteistömarkkinat saattavat olla suuressa murroksessa etätyön nostaessa suosiotaan, eikä sen seurauksena välttämättä palata enää vanhaan toimistotyöhön, kun koronapandemia helpottaa. Toimistokiinteistöihin mahdollisesti kohdistuva merkittävä arvonlasku tulisi koskemaan myös finanssialaa, koska finanssitoimijat ovat merkittäviä rahoittajia sekä sijoittajia.

2.2 Raha- ja luottolaitosten käsitteet

Lainsäädännössä käytettävien termien ja käsitteiden määritelmät ovat Suomessa ja maailmalla lainsäätäjille kasvava haaste. Nopeasti muuttuva maailmantalous, digitaalinen viestintä sekä globalisaatio muuttavat sanojen merkityksiä ja uusia vierasperäisiä sanoja tulee käyttöön, jolloin täsmennystä ja rajanvetoa kaivattaisi entistä useammin. Lisäksi kansainvälistyvä sääntely, kuten OECD:n jäsenmaiden sekä G20-maiden BEPS-hanke, tulevat edellyttämään termien sekä käsitteiden yhtenäistämistä. Valtioiden veropohjan rapauttamista ja yritysten voitonsiirron estämistä koskevan hankkeen ensimmäinen raportti on julkaistu jo 2013, mutta verosopimusten,

²² Pankkialan pääomavaatimuksia koskevat säännöt perustuvat vakavaraisuusasetukseen, CRR, sekä vakavaraisuusdirektiiviin, CRD IV, jotka ovat osa pankkiunionin yhteistä sääntökirjaa.

²³ Esimerkiksi Dagher, J. – Dell’Ariccia, G. – Laeven, L. – Ratnovski, L. – Tong, H. (2016) Benefits and Costs of Bank Capital. IMF Staff Discussion Note 16/04.

veroparatiisien sekä verolainsäädännön eroavaisuuksien vuoksi konkreettisia ratkaisuja ei juurikaan ole saatu. Lainsäädännön muuttaminen on jo itsessään prosessina hidas ja terminologian ajantasaisuuden suhteen tulee olemaan haasteita ilmanikin kansainvälisen verolainsäädännön käyttöönottamista. Kansainvälinen verolainsäädäntö tuo myös kielellisiä haasteita eri maiden välille, koska sanojen merkitykset voivat olla hyvinkin erilaisia ja toisaalta pienetkin erot voivat olla taloudellisesti hyvinkin merkityksellisiä.

Finanssialalla toimivan yhteisön omaisuuslajijaottelun kannalta merkityksellisiä termejä on kirjattu moneen eri säädökseen. EVL:n, jossa verolain mukainen omaisuuslajijaottelu on säännelty, lisäksi säännöksiä on KPL:ssa, laissa luottolaitostoiminnasta sekä maksulaitoslaissa. Termistö ja käsitteiden sisältö säädösten välillä eroavat toisistaan ja aiheuttavat hämmennystä. Verohallinnon ohjeistuksesta sekä oikeuskäytännöstä löytyy selvennystä, mutta osa termistön jättämästä tulkinnanvarasta vaikuttaa edelleen olevan verovelvollisen ja oikeuskirjallisuuden vastuulla.

EVL:ssa käytetty rahalaitoksen määritelmä ja luottolaitostoiminnasta annetussa laissa käytetty luottolaitoksen määritelmä ovat aiheuttaneet keskustelua oikeuskirjallisuudessa, koska EVL 11 §:n mukaan sijoitusomaisuutta voi olla vain raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksilla. Näin ollen sijoitusomaisuuden hallinnoinnin mahdollistavan yrityksen määritelmän ulkopuolelle vaikuttaa jäävän hyvin samankaltaisilta vaikuttavia ja finanssialan toimijoiksi mielletäviä toimijoita.

Kirjallisuudessa termistöä sekä niiden käsitteitä on pohdittu useaan otteeseen ja on myös hieman muutettu kantaa ilman lain sisällön muuttumista. *Kontkanen* mukaan EVL 11 §:ssä käytetty rahalaitoksen käsite ei ole yhtenevä luottolaitostoiminnasta annetun lain 1 luvun 7 §:ssä mainitun luottolaitoksen käsitteen kanssa²⁴. Hänen näkemyksensä asiasta on, että muun muassa *Andersson* ja *Ikkala* ovat aiemmin katsoneet asiaa liian yksioikoisesti, eikä

²⁴ Kontkanen 2002 s. 79.

kannalle löydy tukea laista tai sen perusteluista²⁵. *Kontkasen* kanta vaikuttaa oikeammalta, sillä mikäli lainsäätäjät olisi halunnut yhtenäistää kyseiset käsitteet, olisi siitä pitänyt laissa mainita. *Andersson* ja *Penttilä* katsovat myös, että rahalaitoksen ja luottolaitoksen käsitteiden eroavaisuudet EVL:n ja luottolaitostoiminnasta annetun lain välillä aiheuttaa tulkintaongelmia²⁶. Nämä tulkintaongelmat ovat olleet olemassa jo pitkään, mutta lakia tai termistöä ei jostain syystä ole korjattu.

Erikseen tietyistä pankeista, kuten säästöpankeista ja osuuspankeista, annetuissa laeissa viitataan läheisesti luottolaitostoiminnasta annettuun lakiin. Luottolaitostoiminnasta annetun lain 1 luvun 7 §:n mukaan luottolaitos on yritys, jolla on toimilupa luottolaitostoimintaan. Toimiluvan myöntää Euroopan keskuspankki. Luottolaitos voi suoraan lain sanamuodon mukaan olla talletuspankki tai luottoyhteisö. Laki on jostain syystä jätetty tulkinnanvaraiseksi. Kyseistä väitettä tukee se että, sekä *Andersson – Ikkala*, että *Tikka – Nykänen – Juusela ja myös Andersson – Penttilä* ovat antaneet erilaisen luettelon siitä, mitkä ovat varsinaisia luottolaitoksia²⁷. Tosin vaikuttaa siltä, että mitään luetteloista ei ole tarkoitettu tyhjettäväksi.

Uusimpana tulokkaana finanssialalla toimivien yhteisöjen termistöön on lisätty sähkörahayhteisö, jota ei ole mainittu luottolaitostoiminnasta annetussa laissa, mutta maksulaitoslaissa 30.4.2010/297 on mainittu useassa pykälässä. Luottolaitostoiminnasta annetun lain 5 luvun 1 ja 2 §:ssä on säännelty talletuspankin sekä luottoyhteisön sallittua liiketoimintaa ja molemmille sähköisen rahan liikkeeseenlasku on sallittua. Tästä voi päätellä, että sähkörahayhteisö on verotuksen näkökulmasta luottolaitos. Maksulaitoslain 2 luvun 9 §:n mukaan sähkörahayhteisö ei saa myöntää luottoa varoista, jotka se on ottanut sähköisen rahan liikkeeseenlaskua vastaan. Näin ollen omista

²⁵ Andersson – Ikkala 2005 s. 247.

²⁶ Andersson – Penttilä 2014 s. 349.

²⁷ Vrt. Andersson – Ikkala 2005 s. 247, Tikka – Nykänen – Juusela 27.2.2007 s. 11:7, Andersson – Penttilä 2015 s. 348.

varoistaan ja esimerkiksi markkinoilta muuta käyttötarkoitusta varten hankituista varoista luottoa voi myöntää.

Lainsäädännön kehittyminen on seurannut pankki- sekä muun luottolaitostoiminnan kehittymistä ja finanssialalla toimivien yritysten monipuolistumista. Hallituksen esityksessä laiksi luottolaitostoiminnasta viitataan vuonna 1992 voimaan tulleeseen rahoitustoimintalakiin, jossa säännellään muiden kuin talletuspankkien harjoittamaa ammattimaista rahoitustoimintaa²⁸. Talletuspankkien ja muiden luottolaitosten toiminta saattoi olla muuten samanlaista, mutta vain talletuspankit saivat vastaanottaa talletuksia yleisöltä. Laki luottolaitostoiminnasta 1607/1993 yhtenäisti pankkitoimialaa ja poisti rajoituksia peruspankkipalveluiden tarjoamisen osalta. Hallituksen esityksessä todetaan pankkien ja muiden rahoituslaitosten erojen hämärtyneen, joka vahvistaa käsitystä, että määritelmien kanssa on ollut merkittäviä lainsäädännöllisiä haasteita ainakin viimeiset 30 vuotta²⁹. Aiemmin rahoitusmarkkinoiden toiminta oli ollut suurelta osin talletuspankkien hallinnassa, mutta rahoitusyhtiötoiminnan lisääntyessä vaadittiin yhteistä lainsäädäntöä. Finanssimarkkinoiden globalisoituminen sekä digitalisaatio rikkovat määritelmien rajoja entisestään, koska toimialojen rajat hämärtyvät.

Talletuspankkien toiminta on edelleen pidetty rahoitusyhtiötoimintaa voimakkaammin säänneltynä, koska luotonantoon käytetään yleisön rahaa. Yleisön, eli asiakkaiden rahan, käyttäminen luotonantoon on tiukemmin säänneltyä, koska luottolaitosten ei haluta ottavan merkittäviä riskejä asiakkaiden rahoilla. Riskien laajamittainen realisoituminen aiheuttaisi luottamuspuolan finanssialaa kohtaan, kuten pääsi tapahtumaan subprime-kriisin puhjetessa. Tosin, tuossa kriisissä ei alun perin ollut kyse talletus- vaan liikepankkien löysästä luotonannosta. Kriisi levisi myös talletuspankkeihin, mutta ei yhtä vakavin seurauksin kuin liikepankeissa tapahtui.

²⁸ HE 295/1992 s. 8–9.

²⁹ HE 295/1992 s. 4.

Luottolaitostoinnasta annetun lain 1 luvun 11 §:ssä mainittu rahoituslaitos on kielellisesti hyvin lähellä rahalaitosta. Kyseisessä pykälässä lainsäätäjät on tyytynyt viittaamaan EU:n vakavaraisuusasetuksen 4 artiklan 1 kohdan 26 alakohtaan. Rahoituslaitoksella tarkoitetaan laissa muuta sellaista yhteisöä kuin luottolaitosta, joka pääasiallisena liiketoimintanaan tarjoaa luottolaitostoinnasta annetun lain 1 luvun 5.1 §:ssä tarkoitettuja palveluja tai hankkii omistusosuuksia. Pankkeihin suurimpana erona on, ettei rahoituslaitos voi ottaa vastaan talletuksia. Rahoitustoimintaa harjoittava yhtiö ei tarvitse erityistä toimilupaa liiketoimintaansa varten. Näin ollen rahoituslaitoksen käsitettä ei voida rinnastaa raha- tai luottolaitoksen käsitteisiin. Tämän kannan tueksi muun muassa *Kontkanen* on viitannut korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuun 1974 B II 512. Kyseisessä ratkaisussa katsottiin, ettei osamaksukaupan rahoitusyhtiötä voitu pitää rahalaitoksena.³⁰

Suurella mittakaavassa harjoitettu rahoitustoiminta voisi tietyissä olosuhteissa olla yrityspankkitoimintaa. Tällöin on mahdollista, että rahalaitoksen käsite soveltuisi myös rahoituslaitokseen. Kyseisessä tilanteessa rahoituslaitos tarvitsisi toimiluvan, joten se olisi jo senkin puolesta sekä luotto- että rahalaitos. Rahoituslaitoksen käsitteellä ei ole varsinaista oikeudellista merkitystä, vaan sen käyttö rajoittuu luottolaitosten valvonnan yhteyteen. Rahoituslaitoksesta luottolaitostoinnasta annetun lain 1 luvun 11 §:ssä säätämällä, lainsäätäjät on saattanut rahoituslaitoksen luottolaitostoinnasta annetun lain mukaisen valvonnan piiriin. Näin ollen yhdenvertaisuus toteutuu ja rahoituslaitosten samankaltainen rahoitustoiminta luottolaitosten kanssa tulee valvotuksi samalla tavalla. Mikäli valvonta poikkeaisi merkittävästi ja olisi löyhempää, saisi osa rahoituslaitoksista kohtuutonta etua ja saattaisivat myös kasvattaa riskejä hallitsemattomasti.

Perustetta sille, miksi lainsäätäjät ei ole käyttäneet sekä luottolaitostoinnasta annetussa laissa että EVL:ssä samaa termiä, on vaikea löytää. Tulkintojen moninaisuuden valossa näyttää siltä, että lainsäätäjät on halunnut varmistaa

³⁰ Kontkanen 2002 s. 80.

muidenkin kuin luottolaitostoiminnasta annetussa laissa mainittujen luottolaitostoimintaa harjoittavien yritysten kuulumisen EVL 11 §:n soveltamisalan piiriin. Näin ollen on ilmeistä, ettei luottolaitoksen ja rahalaitoksen käsitteitä voida täysin yhtenäistää. Näiden kahden käsitteen laajuussuhdetta EVL:ssa voi kuvata järjestyksellä rahalaitos – luottolaitos. Luottolaitos kuuluu Suomen lainsäädännössä rahalaitoksesta säädetyn lain vaikutuspiiriin, mutta ei välttämättä toisin päin³¹.

2.3 Vakuutus- ja eläkelaitosten käsitteet

Vakuutuslaitoksen termi on kirjattu useaan eri säädökseen, mutta määritelmää vakuutuslaitoksen käsitteelle on vaikea löytää laista tai kirjallisuudesta. Vakuutustoiminta on luvanvaraista toimintaa, jonka tarkoitus kansantaloudessa sekä vakuutetuilla on riskien tasaaminen ja hallitseminen. Työeläkevakuutusyhtiön toimiluvan myöntää valtioneuvosto ja muiden vakuutusalan toimijoiden toimiluvat myöntää finanssivalvonta³². Yksityiset vakuutuslaitokset voivat tarjota lakisääteisiä ja vapaaehtoisia vakuutuksia. Vakuutuslaitokset hallinnoivat merkittäviä sijoitussalkkuja, joissa tapahtuvaa sijoitustoimintaa on lailla säännelty. Esimerkiksi työeläkevakuutuslaitosten sijoitustoiminnan onnistumisella sekä sijoitusten tuotoilla, tai tappiolla on suuri kansantaloudellinen merkitys tulevien eläkkeiden maksujen kannalta.

Vakuutuslaitoksen määritelmällä on merkitystä, sillä vakuutuslaitoksille on säädetty erityisiä veronalaisia tuloja, joita ei ole muun muassa rahalaitoksilla. EVL 1 luvun 5.1.6 §:n mukaan veronalaista elinkeinotoiminnan tuloa ovat vakuutusyhtiöiden, vakuutusyhdistysten, vakuutus ASSOJEN ja muiden niihin rinnastettavien vakuutuslaitosten sekä eläkesäätiöiden kirjanpidossaan tekemä sijoitusomaisuuden arvonkorotus. Vastaavaa harkinnanvaraista

³¹ Andersson – Penttilä 2015 s. 349–350.

³² <https://stm.fi/vakuutuslaitokset>

arvonkorotusta ei voi tehdä rahalaitosten kirjanpidossa, vaan käytännössä kaikki sijoitusomaisuuteen kuuluva omaisuus arvostetaan käypään arvoon. Eräpäivään asti pidettävät saamistodistukset, eli esimerkiksi velkakirjalainat, kuuluvat rahoitusomaisuuteen ja luottolaitostoiminnasta annetun lain 12 luvun 6.2 §:n mukaan arvostetaan hankintamenoonsa.

EVL 5.1 §:n mukaan veronalaista elinkeinotoiminnan tuloa ovat vakuutus- ja eläkelaitoksen kaupankäyntitarkoituksessa pidettävistä rahoitusvälineistä vakuutus- ja eläkelaitoksia koskevan lainsäädännön nojalla tuloslaskelmaan tuotoksi merkityt arvonnousut. Rahoitusvälineiden osalta vakuutusyhtiölain 8 luvun 29 §:ssä on edelleen viitattu KPL 5 luvun 2a ja 2b §:iin. KPL 5 luvun 2a §:ssä on säädetty tiettyjen rahoitusvälineiden merkitsemisestä käypään arvoon ja 2b §:ssä sijoituskiinteistön merkitsemisestä käypään arvoon.

Vakuutuslaitosten sijoitustoimintaa on säädelty erityisten tarkasti. Vakuutuslaitoksia koskee erityinen sijoittamisen varovaisuusperiaate, josta on säädetty vakuutusyhtiölain 6 luvun 20a §:ssä. Lain kohdan mukaan vakuutusyhtiöiden varat on sijoitettava vakuutettujen etujen mukaisesti ottaen huomioon yhtiön julkistetut sijoitustoimintaa koskevat tavoitteet ja muut tavoitteet. Jos yhtiön edut ja vakuutetut edut ovat ristiriidassa keskenään, sijoitukset on tehtävä vakuutettujen etujen mukaisesti. Sijoitustoiminnan tulee olla riskeiltään alhaista ja sijoitusten mahdollisimman likvidejä.

Vakuutuslaitoksen määritelmää pohdittaessa olennaista on, tarjoaako toimija vakuutuksia. Vakuutusyhtiöt jaotellaan henki-, vahinko- ja työelävakuutusyhtiöihin. Vahinkovakuutusyhtiö ei voi tarjota henki- tai työeläkevakuutuksia ja henkivakuutusyhtiö voi tarjota henkivakuutusten lisäksi vain vapaaehtoistataturmavakuutusta ja sairausvakuutusta. Vakuutusyhtiö voi olla vakuutusosakeyhtiö tai keskinäinen vakuutusyhtiö, joiden molempien toimintaan sovelletaan samoja lakeja, yhtiömuodon eroavaisuudesta huolimatta. Kaikki edellä mainitut ovat EVL:n tarkoittamia vakuutuslaitoksia, mukaan lukien työeläkevakuutusyhtiöt, jotka ovat myös eläkelaitoksia.

Vakuutustoiminta on määritelty vakuutusyhtiölain 18.7.2008/521 1 luvun 3 §:ssä, jossa on edelleen viitattu vakuutusluokista annettuun lakiin 18.7.2008/526, jonka säännöksissä on hyvin tarkkaan määritelty vakuutusluokat.

Eläkevakuutuslaitosten toiminta on samankaltaisesti säänneltyä, kuin henki- ja vahinkovakuutusyhtiöiden. Työeläkevakuutusyhtiöiden toimintaan sovelletaan vakuutusyhtiölakia sekä lakia työeläkevakuutusyhtiöistä 25.4.1997/354. Myös työeläkevakuutusyhtiöt sijoittavat asiakkaidensa, eläkesäästäjien, varoja. Tästä huolimatta niiden sijoitustoiminta vaikuttaa olevan kevyemmin säänneltyä, kuin muiden vakuutusyhtiöiden. Työeläkevakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnasta on säädetty työeläkevakuutusyhtiöiden toiminnasta annetun lain 9 luvussa ja sanamuodot antavat työeläkevakuutusyhtiöille muita vakuutusyhtiöitä vapaammat kädet sijoitustoimintaan. Työeläkevakuutusyhtiöiden toiminnasta annetun lain 9 luvun 26 §:n mukaan työeläkevakuutusyhtiön varat on sijoitettava tuottavasti ja turvaavasti. Samassa pykälässä on säädetty varojen sekä maksuliikenteen pitämisestä erillään työeläkevakuutusyhtiön kanssa samaan konserniin kuuluvan yhtiön tai muun yhteisön tai säätiön varoista.

Termin eläkelaitos käsite on eläkevakuutusyhtiöiden pienen lukumäärän sekä tarkkaan säännellyn luvanvaraisuuden vuoksi kiistaton. Suomessa ei ole oikeuskäytäntöä, jossa olisi ratkaistu, onko toiminta eläkevakuutustoimintaa, tai onko kyseessä eläkevakuutusyhtiö. Yleisesti vakuutustoimintaan liittyvää oikeuskäytäntöä on paljon, mutta itsessään vakuutustoimintaa, tai jonkin vakuutusyhtiön legimitettä ei ole kyseenalaistettu.

Vakuutus- ja eläkelaitosten termien käsitteet ovat selkeämmät, kuin raha- ja luottolaitoksen laitoksen käsitteet, eikä kysymys termien käsitteistä herätä yhtä suurta mielenkiintoa myöskään omaisuuslajijaottelun suhteen. Kysymys, onko jokin toiminta lain perusteella vakuutustoimintaa vai ei, on ilmeisen tyhjentävästi ratkaistu jo lainsäädännössä määrittelemällä tarkat

vakuutusluokat. Vakuutustoiminnan määritelmää itsessään on määritelty seuraavasti: Tietyn riskin alaiset yksiköt, vakuutuksenottajat, sopivat vahinkojen tasaamiseen erikoistuneen laitoksen, vakuutuslaitoksen eli vakuutuksenantajan, kanssa siitä, että riskin toteutuessa vakuutuksenantaja korvaa siitä aiheutuneen vahingon. Korvauksensaantioikeuden vastikkeeksi vakuutuksenottajat suorittavat vakuutusmaksun vakuutuksenantajalle³³. Määritelmä kuvastaa vakuutustoimintaa erittäin hyvin.

2.4 Pääomasijoitustoiminta

2.4.1 Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön käsite

Pääomasijoitustoiminnan tai pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön käsitettä ei ole suoranaisesti määritelty lainsäädännössä. Myös muualta kirjallisuudesta on vaikea löytää määritelmää itse termille, vaikka pääomasijoitustoiminnasta itsessään on kirjoitettu paljon. Kirjallisuus on laadittu pääasiassa pääomasijoitustoiminnan teknisen toteuttamisen ja taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta. Verotukselliset tekijät on vain todettu, eikä niihin ole juurikaan otettu kantaa.

Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön käsitteellä ei juuri ollut merkitystä ennen vuonna 2004 voimaan tullutta käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan luovutuksen mahdollistavaa säännöstöä EVL 6 b §. Säännöstö otettiin käyttöön, jotta Suomella on paremmat mahdollisuudet saada kansainvälisiä yrityksiä sijoittamaan konsernejaan Suomeen. Aiemmin esimerkiksi Hollanti oli myös suomalaisten konsernien tytäryhtiöiden

³³ Rantala – Kivisaari 2020 s. 56.

sijaintipaikkana, koska siellä tytäryhtiöiden osakkeiden verovapaa luovutus oli käytössä jo aikaisemmin. Toinen etu säännösten käyttöönotolle tulee tytäryhtiöiden voittojen kahdenkertaisen verotuksen poistumisesta. Tytäryhtiön voitonjako, eli osinkojen maksu, emoyhtiölle on ollut verovapaata jo pidempään. Säännösten käyttöönotolla tasapuolistettiin omistajan kannalta voitonjako mielletävä osakkeiden luovutus verokohtelun näkökulmasta.

Käyttöomaisuusosakkeiden luovutuksen verovapauden mahdollistava säännöstö sisältää rajoituksia pääomasijoitustoimintaa harjoittavien osakeyhtiöiden, osuuskuntien sekä säästöpankkien ja keskinäisten vakuutusyhtiöiden osalta. Kun verolakiin otettiin säännöksiä, joiden seurauksena pääomasijoitustoimintaa harjoittavat yhteisöt joutuivat eriarvoiseen asemaan ei-pääomasijoitustoimintaa harjoittaviin yhteisöihin nähden, määritelmän merkitys kasvoi huomattavasti³⁴. Yhteiskunnan sekä talouden toiminta monipuolistuu ja monimutkaistuu, joten verolainsäädäntöä on tavoitteiden mukaisesti haasteellista yksinkertaistaa, vaan se monimutkaistuu olosuhteiden pakosta³⁵. Symmetriaperiaatteen mukaisesti käyttöomaisuusosakkeiden luovutuksesta aiheutuneet tappiot eivät ole vähennyskelpoisia.

Suomen pääomasijoitusyhdistys kuvaa pääomasijoitustoimintaa muun muassa sijoittamiseksi julkisesti noteeraamattomiin, hyvät kehitysmahdollisuudet sisältäviin yrityksiin. Suomen pääomasijoitusyhdistyksen mukaan: ”Pääomasijoittaja ei ole pysyvä omistaja, vaan pyrkii irtautumaan yrityksestä sovitun suunnitelman mukaisesti. Pääomasijoittajan tarkoituksena on tarjotun lisäarvon myötä edistää yrityksen arvonnousua.”³⁶ Hallituksen esityksessä yritys- ja pääomaverouudistukseksi (HE 92/2004) on pääomasijoitustoiminta määritelty samankaltaisesti:

³⁴ Heiniö 2006 s. 267.

³⁵ Penttilä 2010 s. 500.

³⁶ Pääomasijoittajat ry.

”Pääomasijoitustoiminnalla tarkoitetaan varojen sijoittamista kehitysmahdollisuuksia omaaviin kohdeyrityksiin. Tällainen sijoitus tehdään tyypillisesti oman pääoman ehtoisina osakesijoituksina. Pääomasijoittaja ei ole pysyvä omistaja, vaan irtautuu kohdeyrityksestä tietyn määräajan kuluessa. Toiminnan tarkoituksena on kasvattaa ostettujen yritysten arvoa ja saada toiminnalleen tuotto myytävän yrityksen arvonnousun muodossa.”³⁷

Hallituksen esityksessä perustellaan pääomasijoitusyhteisöjen jättämistä verovapaan käyttöomaisuusosakkeiden luovutussäännöksen ulkopuolelle. Esityksen mukaan ei ole tarkoituksena vapauttaa verosta tietyn toimialan yritystoiminnan tuloa, vaan ensi sijassa helpottaa yritysraakenteiden muutoksia.

Valtiovarainvaliokunta on mietinnössään kritisoinut edellä mainittua hallituksen esitystä³⁸. Mietinnössä on pohdittu yritysten veropaon mahdollisuutta esimerkiksi Ruotsiin, jossa vastaavat luovutusvoitot ovat verovapaita. Valtiovarainvaliokunta kritisoi myös pääomasijoitusyhtiön käsitteen epäselvyyttä. Jäljempänä mietinnössä todetaan, että pääomasijoitustoimintaa harjoittavat yhtiöt harjoittavat pääasiassa vain tätä toimintaa. Mikäli yhtiö harjoittaisi myös muuta elinkeinotoimintaa, tulisi muussa toiminnassa syntyneitä käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoja ja -tappioita käsitellä EVL 6 b §:n pääsäännön mukaisesti.³⁹

EVL 6.1 §:n 1 kohdan mukaan verovapaan luovutuksen on oikeutettu tekemään yhtiö, joka on osakeyhtiö, osuuskunta, säästöpankki tai keskinäinen vakuutusyhtiö. Edellytyksenä verovapaalle luovutukselle on EVL 6.1 b §:n 1 kohdassa mainittu, ettei yhtiö harjoita pääomasijoitustoimintaa. Vastaavasti käyttöomaisuusosakkeiden luovuttamisesta syntyvä tappio on EVL 51 d §:n mukaan vähennyskelpoinen, mikäli yhtiö harjoittaa pääomasijoitustoimintaa. Lain sanamuodon ja hallituksen esityksen perustelujen vuoksi näyttää siltä,

³⁷ HE 92/2004 s. 34.

³⁸ VaVM 12/2004 s. 8–9.

³⁹ Näin myös Juusela 2004 s. 173.

että pääomasijoitustoimintaa harjoittava yhteisö on jätetty kokonaan käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan luovutuksen ulkopuolelle. Täten myös muut kuin pääomasijoitustoimintaan kuuluvien osakkeiden luovutukset on jätetty verovapauden ulkopuolelle. Valtiovarainvaliokunta on edellä mainitussa mietinnössään ottanut asiaan eri kannan. Sen mukaan verovapaus koskee muita kuin pääomasijoitustoimintaan kuuluvien käyttöomaisuusosakkeiden luovutuksia.⁴⁰

Hallituksen esitys selkeästi esittää, ettei pääomasijoitustoimintaa harjoittava yritys saisi missään tapauksessa mahdollisuutta verovapaaseen käyttöomaisuusosakkeiden luovutukseen. Valtiovarainvaliokunta jättää yritykselle enemmän liikkumavaraa ja mahdollistaa verovapaan luovutuksen myös yhteisöltä, joka on pääomasijoitustoimintaa harjoittava. Valtiovarainvaliokunnan tehtävänä on muun muassa käsitellä valtion verolakeja koskevat säätöasiat ja -ehdotukset sekä antaa niihin muutos- ja parannusehdotuksia. Eduskunnan työjärjestyksen (40/2000) 32 § mukaan hallituksen esitykset on valmistelevasti käsiteltävä valiokunnassa, ennen kuin ne otetaan päätettäviksi täysistunnossa. Valtiovarainvaliokunnan mietinnön painoarvo on hallituksen esityksen painoarvoa suurempi, joten oikeuskäytännön pitäisi seurata valtiovarainvaliokunnan osoittamaa linjaa.

Pitää myös ottaa huomioon, että yritysten toimiala voi muuttua. Ei ole oikeuskäytäntöä siitä, miten kohdellaan sellaisen yhteisön käyttöomaisuusosakkeiden luovutusta, joka on selkeästi ollut pääomasijoitustoimintaa harjoittava, mutta sittemmin vaihtanut toimialaansa. Pääomasijoitustoimintaa harjoittavana omistetut osakkeet voi olettaa olevan verovapaasti luovutettavia, jos ne pääomasijoitustoiminnan päättymisen jälkeen myydään käyttöomaisuusosakkeina ja muut verovapauden edellytykset täyttyvät. Tilanne voi olla myös toisin päin, jolloin yhteisö on aloittanut pääomasijoitustoiminnan ja myy jo ennen toiminnan aloittamista omistamiaan osakkeita.

⁴⁰ Mattila 2005 s. 10.

Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön määritelmä on myös oikeuskäytännössä ollut tulkinnanvarainen. Oikeudessa pääomasijoittajan käsitteen määritelmää on käsitelty monta kertaa. KHO:n ratkaisussa 2005 74 käsiteltiin välillisesti harjoitettua pääomasijoitustoimintaa. Tapauksessa oli muodostettu holdingyhtiö, joka omisti yhtiön osakkeet. Holdingyhtiön omistajien kesken oli osakassopimuksella sovittu, että toiminta lopetetaan tietyinä ajankohtana. Näennäisesti holdingyhtiön omistus täytti EVL 6 b §:n asettamat vaatimukset käyttöomaisuusosakkeiden verovapaalle luovutukselle. KHO kuitenkin katsoi ratkaisussaan, ettei holdingyhtiö ollut siihen oikeutettu. Mikäli holdingyhtiön verovapaa luovutus olisi hyväksytty, olisi holdingyhtiö tämän jälkeen voinut jakaa voittovarot edelleen osinkoina verovapaasti emoyhtiölle. Ratkaisussa KHO 2016 141 puunjalostusta harjoittavaa julkisesti noteerattua osakeyhtiötä ei katsottu pääomasijoitustoimintaa harjoittavaksi yhteisöksi. Osakkeiden omistusaika oli lyhyt ja muutkin pääomasijoitustoiminnalle tyypilliset ominaisuudet täytyivät kyseisten osakkeiden omistuksessa, mutta koska yhtiö ei täyttänyt pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön määritelmää, osakkeiden luovutuksen katsottiin täyttävän verovapauden edellytykset.

KVL on ratkaissut pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhtiön määritelmää koskevia tapauksia ainakin kolme kertaa. Ratkaisussa KVL 11/2005 noteerattu yhtiö omisti 20 prosenttia toisesta noteeratusta yhtiöstä. Yhtiöt toimivat eri toimialoilla ja omistus oli jatkunut jo usean vuoden ajan. Ratkaisun mukaan kyseessä ei ollut pääomasijoitustoimintaa harjoittava yritys, vaan normaali konsernin emoyhtiö. Toisessa ratkaisussa KVL 26/2005 oli kyseessä teknologiayhtiö, joka sijoitti noteeraamattomiin yhtiöihin saadakseen tuottoa yhtiöiden arvonnousun muodossa. Sijoitukset olivat määräaikaaisia ja omistusosuudet yhtiöissä vaihtelivat 2,78 prosentista 31,27 prosenttiin. KVL katsoi, että kyseessä oli pääomasijoitustoimintaa harjoittava yhtiö. Ratkaisuun ei tullut muutosta KHO:ssa. Kolmannessa ratkaisussa KVL 2008/35 käyttöomaisuusosakkeet oli hakemuksen mukaan alun perin hankittu

pysyvään omistukseen. Koska kyseessä oli pääasiallisessa toiminnassaan pääomasijoitustoimintaa harjoittava yhteisö, luovutukseen ei voitu soveltaa lain 6 b §:n säännöstä, joten osakkeita ei voitu pitää verovapaasti luovutettavina.

Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön käsitteen tulkinnanvaraisuus aiheuttaa epävarmuutta verovelvollisissa, vaikka lain esitöiden ja lain voimaantuloa seuranneen oikeuskäytännön perusteella käsite on täsmentynyt. Rahasumma, josta luovutusvoittoveron määrässä on kyse, saattaa olla suuri. Mutta toisaalta, pääomasijoitustoimintaa harjoittava yhteisö usein on sellainen, jolla on taloudellinen mahdollisuus ottaa riski mahdollisesti lankeavasta verosta. Riski kuitenkin on merkittävä, mikäli asiasta ei ole varmuutta ja esimerkiksi ennakkoratkaisua haettuna. Jos luovuttava verovelvollinen katsotaan yllättäen pääomasijoittajaksi, eivätkä verovapaan luovutuksen edellytykset näin ollen täyty, saattaa seurauksena olla veronkorotus sekä mahdollisesti muita verotuksen sanktioita.

2.4.2 Finanssialalla toimiva yhteisö pääomasijoittajana

Ennen yhteisön käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan luovutuksen mahdollistavan säännösten voimaantuloa, finanssialalla toimiville yhteisöille ei ole ollut merkitystä pidettiinkö niitä pääomasijoittajana vai ei. Säännösten voimaantulon jälkeen osakeyhtiömuotoiset yritykset, pyrkivät käyttämään sitä verosuunnittelukeinona. Koska finanssialan toimijat pääasiassa toimivat osakeyhtiöinä tai osuuskuntina, niiden emoyhtiön yhtiömuoto ei ole esteenä verovapaan luovutuksen hyödyntämiselle. Konsernin muut yhtiöt saattavat olla myös muita kuin osakeyhtiöitä ja osuuskuntia, joten verotuksen näkökulmasta asia ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen. Sijoitustoimintaa kannattaa tietyissä tilanteissa harjoittaa henkilöyhtiömuotoisena.

Finanssialan toimija usein mielletään pääomasijoittajaksi, joten rajanvetotapauksissa todistustaakan voi olettaa olevan finanssialan toimijalla. Pääomasijoitustoimintaansa finanssialan toimijat, muiden yritysten tapaan, usein harjoittavat kommandiittiyhtiömuotoisen holdingyhtiön kautta. Etuna on, että henkilöyhtiö voi vähentää käyttöomaisuusosakkeiden luovutustappiot täysimääräisesti saman tulolähteen tulosta kymmenen seuraavan verovuoden aikana ja osakeyhtiömuotoinen toimija voi vähentää henkilöyhtiön osuuden luovutustappion verovuonna tai viitenä seuraavana vuonna⁴¹. Kommandiittiyhtiö voi vähentää myös purkutappion. Osakeyhtiölle tämä ei ole mahdollista. Kommandiittiyhtiömuotoisenakin on mahdollisuus verovapaaseen osinkoon, sillä holding-yhtiöön voidaan tietyissä tilanteissa soveltaa omistajayhtiön säännöksiä. Tämän vuoksi holding-yhtiön verotukseen voidaan soveltaa yhteisön 100 prosentin verovapaata osinkoa. Menettely johtaa hyvin pitkälle samaan verotukselliseen lopputulokseen kuin suoraan osakasta verotettaessa⁴². Holding-yhtiön kohtelu verotuksessa näyttää olevan melko tapauskohtaista.⁴³

Riskien pienentämiseksi halutaan usein, että mahdolliset tappiot ovat vähennettävissä. Vähentäminen ei onnistu, mikäli verovapaan luovutuksen edellytykset täyttyvät, joten osakkeet on tässä tapauksessa pystyttävä sisällyttämään sijoitusomaisuuteen tai pääomasijoitustoiminnan piiriin. On oikeustapauksia, joissa finanssialalla toimiva yhteisö on joutunut käymään oikeutta saadakseen osakkeet sijoitusomaisuuden piiriin. Esimerkkinä voidaan mainita tapaus KVL 37/2005, jossa pankin pääomarahastosijoitusta oli pidettävä pankin sijoitusomaisuutena.

Pankit pyrkivät antamaan varojaan lainaan yrityksille sen sijaan, että itse sijoittaisivat varojaan suoraan jonkin yrityksen toimintaan. Tästä huolimatta kassa- ja rahoitusvarannon turvaamiseksi pankkien on pidettävä itsellään tietty määrä likvidejä varoja, joita ne sijoittavat pääasiassa pörssiosakkeisiin.

⁴¹ Juusela 2004 s. 238–242.

⁴² KS. HE 92/2004 s. 43.

⁴³ Ks. lisää holding-yhtiön käytöstä Juusela 2004 s. 259 ss.

Kaikkia varoja ei voi sijoittaa vaan osa varoista on oltava käteisenä rahana. Pankkien soliditeetin, eli pitkäaikaisen maksukyvyn turvaamiseksi, niiden on tehtävä myös pidempiaikaisia suorasijoituksia. Tällaisissa sijoituksissa omistuksen määrä voi olla huomattavakin, vaikka liiketoiminnallisesta näkökulmasta, pääasiassa vain alalle tyypillisten yritysten osakkeisiin sijoittaminen täyttää käyttöomaisuusosakkeiden määritelmän.

Finanssialalla toimivista yhteistöistä vakuutusyhtiöt ja etenkin eläkevakuutusyhtiöt ovat merkittäviä institutionaalisia sijoittajia ja niiden omistusosuus saattaa nousta useinkin käyttöomaisuusosakkeiden verovapaan luovutuksen edellyttämän 10 prosentin yli. Eläkevakuutusyhtiöt kuitenkin ovat pääasiassa niin selkeästi ja avoimesti pääomasijoitustoimintaa harjoittavia toimijoita, etteivät ne itse käytännössä ole missään tapauksessa oikeutettuja käyttöomaisuusosakkeiden verovapaaseen luovutukseen. Eläkevakuutusyhtiöiden julkinen rooli ja erityinen avoimuuden vaatimus osaltaan vähentävät niiden aggressiivista verosuunnittelua, jolloin ne eivät aktiivisesti perusta tytäryhtiöitä mahdollistamaan verojen minimointia.

Verosuunnittelumahdollisuuksien ja niistä saatavan hyödyn maksimoimiseksi pankit ovat muodostaneet laajoja sekä monimutkaisia konsernirakenteita. Esimerkiksi OP-ryhmä on jakanut toimintansa niin, että talletuspankkitoiminta toimii paikallisosuuspankeissa ja sijoitustoiminta finanssipalveluyritys OP Yrityspankissa. Molemmat toimivat yhteistyössä OP Osuuskunnan kanssa. Lisäksi OP Osuuskunnan alaisuudessa toimii useita rahoitukseen tai sijoittamiseen erikoistuneita yrityksiä.

3 Sijoitusomaisuuden suhde muihin omaisuuslajeihin

3.1 Finanssialalla toimivan yhteisön sijoitusomaisuuteen kuuluvat erät ja niiden verokohtelu

Yleisesti yritysten omaisuuslajijaottelu verotuksessa on toimialasta riippumatta samankaltaista, mutta sijoitusomaisuus on finanssialan toimijoiden yksinoikeus, koska kyseistä omaisuuslajia voi olla vain finanssialan toimijalla. Tämä tuo finanssialan toimijoiden verotukseen omanlaisiaan piirteitä muihin yrityksiin verrattuna. EVL 11 §:n mukaan sijoitusomaisuutta ovat raha-, vakuutus- ja eläkelaitosten varojen sijoittamiseksi tai sijoitusten turvaamiseksi hankkimat arvopaperit, kiinteistöt ja muu sellainen omaisuus, saamia lukuun ottamatta. Omaisuuslajijaottelussa olennaista ei ole se, millä nimikkeellä tiettyä omaisuuserää kutsutaan, vaan omaisuuslajin ratkaisee kyseisen erän käyttötarkoitus. Esimerkiksi arvopaperit, joita finanssialalla toimivat yhteisöt suurissa määrin omistavat, voivat kuulua käyttötarkoituksensa mukaan mihin omaisuusryhmään tahansa⁴⁴.

Jokaisen omistussuuden kesken on erikseen ratkaistava mihin omaisuuslajiin se kuuluu. Kaikkeen omaisuuteen käyttötarkoituksen mukainen jako ei päde, vaan tietyistä omaisuuden eristä on säädetty laissa erikseen. Poikkeuksen käyttötarkoituksen määräävästä asemasta muodostavat saamiset, joita ei EVL 11 §:n mukaan lueta sijoitusomaisuuteen missään olosuhteissa. Asiaan ei vaikuta se, että saamiset olisivat syntyneet sijoitustarkoituksessa tapahtuneesta luotonannosta⁴⁵. Saamisten käsittelyä verotuksessa on pohdittu tässä tutkielmassa aiemmin kappaleessa 2.1.1 Verotuksen ja kirjapidon korrelaatio omaisuuslajijaottelussa.

⁴⁴ Ks. Myrsky 2005 s. 86.

⁴⁵ Andersson – Ikkala 2005 s. 249

Aiemmin yhteisöt voivat myös omistaa osakkeita, jotka eivät kuuluneet liiketoiminnan tulolähteeseen, vaan muodostivat henkilökohtaisen tulolähteen, jotka verotettiin TVL:n mukaan. Esimerkiksi asunto-osakeyhtiöiden osakkeet muodostivat finanssialalla toimivalle yhteisölle henkilökohtaisen tulolähteen. Tulolähdejaottelun uudistuksen jälkeen aiemmin TVL:n mukaan verotettu henkilökohtaisen tulolähteen toiminta verotetaan osin EVL:n vanhojen säännösten ja osin uudistuksen yhteydessä EVL:in lisättyjen säännösten mukaan⁴⁶.

Omaisuuslajijaottelun ajattelumalli muuttui tulolähdejaottelun poistuttua merkittävästi. Aiemman periaatteen mukaan kuhunkin omaisuuslajiin on voinut sisältyä vain sellaista omaisuutta, joka täyttää kyseisen omaisuuslajin laissa säädetyn määritelmän. Loput kuuluivat henkilökohtaiseen tulolähteen omaisuuteen. Tulolähdejaottelun poistamisen jälkeen muista omaisuuslajeista yli jäänyt omaisuus kuuluu muun omaisuuden omaisuuslajiin. Muun omaisuuden omaisuuslaji on termillisesti ja käsitteellisesti lähellä aiemmin harvemmin käytettyä muun toiminnan tulolähdettä. Yleisemmin käytetty termi henkilökohtainen tulolähde on ollut yritystoiminnan yhteydessä harhaanjohtava nimitys, vaikka se on viitannut yritystoiminnassa oikeushenkilön, eli yrityksen henkilökohtaiseen tulolähteeseen⁴⁷. Termi henkilökohtainen tulolähde on ollut niin vakiintunut verotuksessa ja oikeustieteellisessä kirjallisuudessa, että se on ollut käytetympi kuin muun toiminnan tulolähde, vaikka termi muun toiminnan tulolähde kuvastaa käsitettä paremmin.

Vaihto- ja sijoitusomaisuus on eroteltu toisistaan EVL:n käyttöönoton yhteydessä vuonna 1968. Aiemmin vaihto-omaisuus kattoi nämä molemmat omaisuuslajit⁴⁸. Lain sanamuodon mukaan on olennaista, että sijoitusomaisuuden tulee olla hankittu varojen sijoittamiseksi tai jo olemassa olevien sijoitusten turvaamiseksi. Sanamuoto on alkuperäinen, eikä ole

⁴⁶ Penttilä 2019 s. 133.

⁴⁷ https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:henkilökohtainen_tulolähde

⁴⁸ HE 172/1968 s. 10.

muuttunut kertaakaan EVL:n voimaantulon jälkeen. Kuuluakseen sijoitusomaisuuden ryhmään omaisuus olisi siis hankittava jo olemassa olevien varojen sijoittamiseksi, tai aikaisemmin tehtyjen sijoitusten säilyvyyden turvaamiseksi. Ensiksi mainittu koskee finanssialalla toimivista yhteistöistä eniten vakuutus- ja eläkelaitoksia. Kuten edellä mainittiin, pankit pyrkivät pääsääntöisesti lainaamaan varojaan edelleen ja näin aikaansaamaan korkotuloja itselleen⁴⁹. Tämä koskee perinteisessä mielessä pääsääntöisesti vain säästö- sekä osuuspankkeja, sillä liikepankkien tavoitteena on muiden yritysten tapaan tuottaa voittoa omistajalleen. Tämän vuoksi liikepankit ovat muodostaneet konsernirakenteita, joissa ne voivat harjoittaa monenlaista toimintaa.

Finanssialan rakennemuutoksen seurauksena liikepankkien ja asiakasomistajuuteen pohjautuvien pankkien toiminta on lähentynyt toisiaan. Sääntelyn lisääntyminen sekä markkinakorkojen alhainen taso on pakottanut asiakasomisteiset finanssialan yhteisöt muuttamaan toimintaansa liiketoimintalähtöisempään suuntaan. Myös pankkien liiketoiminnan koon kasvaminen vaikuttaa pankin toimintatapaan ja esimerkiksi valvontaan. Tosin, nykyään pankin koon merkitys valvonnassa on vähentynyt ja pieniä kyläpankkeja valvotaan siinä missä suurempia liikepankkejakin. Valvonnan muoto on muuttunut ja nykyään valvonta tapahtuu usein omina yrityksinään toimivista pankeista koostuvan ryhmän keskuspankin kautta; viranomaisen valvoo keskuspankin valvontaa itsenäisiä pankkeja kohtaan. Pankkiryhmittymien välillä on eroavaisuuksia ryhmän oman valvonnan ja ohjauksen käytännön toteutuksen suhteen.

Pankeissa on mahdollista, että pankin sijoitustoimintaa harjoitetaan esimerkiksi kommandiittiyhtiömuotoisen holding-yhtiön kautta ja talletuspankkitoiminta toimii normaalisti osakeyhtiö- tai osuuskuntamuotoisena. Finanssialan toimijoille on tyypillistä, että sijoitustoiminta on eriytetty omaksi yhtiökseen, tai vähintään sijoitustoiminnan

⁴⁹ Ks. tarkemmin pankkien varainhankinnasta Kontkanen 1996 s. 22 ss.

varat on tarkkaan eritelty muista yhteisön varoista. Työeläkevakuutusyhtiöiden toiminnasta annetun lain 9 luvun 26 §:n mukaan työeläkevakuutusyhtiön eläkevarat, eli sijoitustoiminnan varat sekä niiden maksuliikenne, tulee pitää erillään työeläkevakuutusyhtiön kanssa samaan konserniin kuuluvan yhtiön tai muun yhteisön tai säätiön varoista.

Olemassa olevien sijoitusten turvaamiseksi tehtävä hankinta tarkoittaa sitä, että aikaisempi sijoitus olisi joutunut vaaraan ja kyseinen hyödyke olisi jouduttu hankkimaan tämän aikaisemman sijoituksen turvaamiseksi⁵⁰. Anderssonin ja Ikkalan mainitsemaa ns. väliaikaisen sijoitusomaisuuden käsitettä on käsitelty kiinteistön osalta KHO:n ratkaisussa 1970 II 511.

Säästöpankki oli pakkohuutokaupassa ostanut huoltoasemarakennukset ja tontinvuokraoikeuden sekä myynyt ne viisi vuotta myöhemmin. Koska kysymyksessä oleva vuokraoikeus ja rakennukset oli ostettu säästöpankin saatavien turvaamiseksi, oli luovutuksesta saatu myyntivoitto katsottava kunnallisverotuksessa säästöpankin harjoittamasta pankkiliikkeestä saaduksi eikä henkilökohtaiseksi tuloksi.

Ratkaisu KHO:1975 B II 506 on hyvin samankaltainen.

Osuuspankin saatavansa turvaamiseksi pakkohuutokaupassa huutama metsäkiinteistö oli pankin sijoitusomaisuutta. Tilan luovutuksesta saatava hinta oli pankin veronalaista elinkeinotuloa sen estämättä, että tilalla harjoitettavasta maatilataloudesta verotettiin eri tulolähteenä.

Kummassakin ratkaisussa KHO on katsonut, että pakkohuutokaupasta saamisten turvaamiseksi ostetut kiinteistöt kuuluvat rahalaitoksen sijoitusomaisuuteen.⁵¹ Lähellä edellä mainittuja ratkaisuja on tilanne, jossa rahalaitos on saamistensa turvaamiseksi ja saneerauksen toteuttamiseksi hankkinut erän velallisosakeyhtiönsä osakkeita. Voidaan olettaa, että myös

⁵⁰ Andersson – Ikkala 2005 s. 248–249.

⁵¹ Ks. myös KVL 1991/571.

tällainen erä luetaan verotuksessa sijoitusomaisuudeksi⁵². Finanssialalla toimivat yhteisöt hankkivat kyseisen tyyppisiä osakkeita pääsääntöisesti erityyppisten yritysjärjestelyjen yhteydessä. Käytännössä harkinta siitä, onko velallisyhtiön osakkeet hankittu sijoitusten turvaamiseksi, jäänee verovelvollisen itsensä ratkaistavaksi.⁵³

Kiinteistöjen osalta on mahdollista jakaa omistettu kiinteistö käyttöosuksiensa mukaan eri omaisuuslajeihin. Kiinteistö voi olla osittain vuokrattuna ulkopuoliselle ja osittain yrityksen omassa käytössä. Tällaisissa tapauksissa osa rakennuksesta on luettava sijoitusomaisuuteen ja osa käyttöomaisuuteen. Ratkaisussa KHO 1970 II 547 on käsitelty juuri tämäntyyppistä tilannetta.

Katsottiin, että kiinteistöjä oli pidettävä vain siltä osin, mikä vastasi osuuskunnan käytössä toimitiloina ja henkilökunnan asuntoina olevaa suhteellista rakennuspinta-alaa, osuuskunnan käyttöomaisuutena, muun osan ollessa sen sijoitusomaisuutta.

Ratkaisu KHO 1970 II 552 on hyvin samankaltainen.

Vakuutusosakeyhtiön omistamaa kiinteistöä oli siltä osin, kuin se oli yhtiön omassa käytössä toimisto- tai muina vastaavina tiloina, pidettävä yhtiön käyttöomaisuutena ja muilta osin sijoitusomaisuutena.

Arvopapereiden ja kiinteistöjen lisäksi laissa on mainittu ”muu sellainen omaisuus”. Lainsäätäjä on todennäköisesti sisällyttänyt muun omaisuuden käsitteen lakiin sovellettavuuden helpottamiseksi. Ratkaisevaa on, soveltuuko kyseinen omaisuus varojen sijoittamiseen tai olemassa olevien sijoitusten turvaamiseen. Omaisuutta ei kuitenkaan voi ominaisuuksiensa tai omaisuuteen liittyvien ehtojen vuoksi määritellä kuulumattomaksi

⁵² Tikka – Nykänen – Juusela – Viitala 11. kappale, Sijoitusomaisuus, Ala, Varojen sijoittaminen.

⁵³ Näin Kontkanen 2005 s. 73.

sijoitusomaisuuteen.⁵⁴ Tämän vuoksi mikä tahansa omaisuus, saamia lukuun ottamatta, voi kuulua verotuksessa sijoitusomaisuuden piiriin.

Sijoitusomaisuuden hankintamenon jaksottamisessa on eroavaisuuksia finanssialan yhteisöjen vakuutus- ja eläkelaitosten sekä rahalaitosten välillä. EVL 8 §:n 1 kohdassa vakuutus- ja eläkelaitosten osalta sijoitusomaisuuden hankintameno on säädetty vähennyskelpoiseksi ja EVL 5 §:n 6 kohdassa sijoitusomaisuuden arvonkorotus on säädetty veronalaiseksi. Nämä säännökset eivät koske rahalaitoksia.⁵⁵

3.2 Sijoitusomaisuus ja vaihto-omaisuus

Vaihto-omaisuus on ollut verolainsäädännössä jo EVL:a edeltävänä aikana, jolloin elinkeinoverotus tapahtui tulo- ja omaisuusverolain 888/1943 sekä kunnallisverotusta koskevien asetusten mukaan⁵⁶. EVL 10 §:n mukaan vaihto-omaisuutta ovat elinkeinotoiminnassa sellaisinaan tai jalostettuina luovutettavaksi tarkoitetut kauppatavarat, raaka-aineet, puolivalmisteet ja muut hyödykkeet sekä elinkeinotoiminnassa kulutettaviksi tarkoitetut poltto- ja voiteluaineet ja muut tarvikkeet. Edellä mainitusta luettelosta vain luovutettavaksi tarkoitetut kauppatavarat koskevat finanssialalla toimivan yhteisön omaisuuslajijaottelua ja voivat kuulua sen vaihto-omaisuuteen.

Kuten edellä mainittiin, on sijoitusomaisuus EVL:n säätämisen yhteydessä erotettu vaihto-omaisuudesta. Näiden kahden omaisuuslajin välisellä jaottelulla ei ole kovinkaan suurta merkitystä käytännössä, koska kumpaankaan omaisuuslajiin kohdistu erityisiä taloudellisesti merkittäviä määräyksiä, joita ei kohdistuisi toiseen näistä omaisuuslajeista. Verotuksellisesti omaisuuslajeja siis kohdellaan hyvin samankaltaisesti.

⁵⁴ Kontkanen 2005 s. 73.

⁵⁵ Andersson – Penttilä 2015 s. 553.

⁵⁶ Penttilä 2018 s. 269.

Vaihto-omaisuuden varastovarauksesta luopuminen vuonna 1993 pienensi jaottelun merkitystä olennaisesti⁵⁷. Osinkojen verotuskohtelun sisältämiä eroavaisuuksia omaisuuslajien välillä käsitellään tarkemmin luvussa 4.1.

Sijoitusomaisuuden ja vaihto-omaisuuden välistä eroa kuvastaa vaihto-omaisuuden luonne yrityksen myytävänä hyödykkeenä. Sijoitusomaisuutena olevista osakkeista odotetaan tuloa arvonnousuna ja osinkoina. Arvopaperikaupassa vaihto-omaisuudesta saatava tulon odotus usein kohdistuu välityspalkkioon, provisioon tai myyntikatteeseen. Mikäli finanssialla toimivan yhteisön toimialaan kuuluu arvopaperikauppa, voivat osakkeet kuulua sen vaihto-omaisuuteen⁵⁸. Tällöin on kyse yleisen vaihdannan kohteena olevista osakkeista⁵⁹. KHO on ottanut kantaa sijoitusomaisuuden ja vaihto-omaisuuden väliseen rajanvetoon ratkaisussa KHO 1995 2805.

Osuuspankkien Keskuspankki Oy:n osakkeet oli vuonna 1989 muutettu A-sarjan ja K-sarjan osakkeiksi. A-sarjan osakkeet noteerattiin pörssissä, ja ne olivat vapaasti myytävissä myös muille kuin osuuspankeille. K-sarjan osakkeita voitiin luovuttaa vain toisille osuuspankeille, ja niillä oli viisinkertainen äänivalta A-sarjan osakkeisiin nähden. Osuuspankit saivat K-sarjan osakkeiden perusteella Osuuspankkien Keskuspankki Oy:n palveluja. Osuuspankki X oli alkuperäisten uusmerkintöjen jälkeen hankkinut vuosina 1989–1991 useilla eri kaupoilla pörssistä kysymyksessä olevia A-sarjan osakkeita. Pankkitarkastus oli 4.12.1991 antanut ohjeen, jonka mukaan Osuuspankkien Keskuspankki Oy:n A-osakkeet oli vuoden 1991 tilinpäätöksessä merkittävä osuuspankkien vaihto- tai sijoitusomaisuuteen. Taseessa 31.12.1991 osuuspankki X oli siirtänyt omistamansa A-sarjan osakkeet käyttöomaisuudesta vaihto-omaisuuteen. Kun otettiin huomioon A-sarjan osakkeiden luonne sekä se, että osuuspankki X:n oli tarkoitus käydä osakkeilla kauppaa, osakkeita oli pidettävä osuuspankki X:n vaihto-omaisuutena. Asiassa ei

⁵⁷ Kontkanen 2002 s. 83.

⁵⁸ Andersson – Ikkala 2005 s. 243.

⁵⁹ Tikka – Nykänen – Juusela – Viitala 11. kappale, Sijoitusomaisuus, Ala, Varojen sijoittaminen.

ollut esitetty sellaista selvitystä, että kysymyksessä olevat osakkeet olisi voitu katsoa hankitun ensisijaisesti osuuspankin sijoitusomaisuudeksi.

Ratkaisussa KHO 1995 2805 on nähtävillä oletettu periaate, että osuuspankkien oman ryhmittymän osakkeet olisivat automaattisesti pitkäaikaista sijoitusomaisuutta, joilla ei käytäisi kauppaa. Kyseisen ratkaisun jälkeen käytäntö myös OP Ryhmän sisällä on muuttunut ja osakkeilla on käyty aktiivisempaa kauppaa. Pörssiyhtiö Pohjola Pankki Oyj, vuoteen 2008 OKO Pankki Oyj, otettiin OP Ryhmän ostotarjouksen ja välimiesoikeuden päätöksen jälkeen pois pörssistä vuonna 2016. Osuuspankit myivät omistamansa Pohjola Pankin osakkeet ryhmän keskusyhteisölle OP Osuuskunnalle ja myynnistä saaduilla varoilla osuuspankit merkitsivät OP Osuuskunnan lisäosuuspääomia.

Ratkaisusta KHO 1995 2805 voi myös nähdä Osuuspankkien, muihin pankkeihin verrattuna, varsin erikoisen organisaatiomuodon. Organisaatiomuoto on edellyttänyt tiukkoja osakkeiden luovutusrajoituksia ja samoja rajoituksia on sovellettu osuuskunnan varsinaisiin jäsenosuuksiin sekä lisäosuuksiin. Osuuspankkien omi lisjäsenosuuksia ei enää ole, vaan osuuspankit ovat viime vuosina tarjonneet pääasiassa henkilöasiakkailleen merkittäväksi tuotto-osuuksiksi nimettyjä lisäosuuksien tapaisia oman pääoman ehtoisia sijoitustuotteita. Myös ratkaisussa KHO 1987 B 527 lisäosuudet luettiin vaihto-omaisuuteen.

Pankki merkitsi osuuskunnan lisäosuusannissa lisäosuuksia. Lisäosuudet olivat siirrettävissä, mutta siirron saajan tuli liittyä osuuskunnan jäseneksi 30 päivässä ja maksaa perusosuusmaksu. Lisäosuuksille maksettava korko voi olla enintään 4 % yli Suomen Pankin peruskoron. Koska pankki ilmoituksensa mukaan hankki lisäosuudet käydäkseen niillä kauppaa, ne luettiin pankin vaihto-omaisuuteen ja niistä voitiin tehdä elinkeinotulon verottamisesta annetun lain 28 §:n 2 momentin mukainen kulukirjaus. Äänestys 4-1.

On perusteltua, että myös muut arvopaperikaupan kohteena olevat hyödykkeet luetaan arvopaperikaupiaan vaihto-omaisuudeksi. Arvopaperikaupan kohteena ovat esimerkiksi osakkeet sekä osakkeiden johdannaiset, erilaiset joukkovelkakirjat sekä sijoitusrahasto-osuudet. Oikeustapauksista esimerkkinä voisi mainita obligaatioiden kuulumisen vaihto-omaisuuteen. Tähän ratkaisuun oli päädytty muun muassa tapauksessa KHO 1986 B II 511, jossa kyse on vasta arvopaperikaupan aloittaneesta yhtiöstä.

Yhtiö, joka aikaisemmin oli harjoittanut kirjapaino- ja muovituotteiden valmistusta, ryhtyi verovuonna harjoittamaan myös arvopaperikauppaa. Yhtiöjärjestyksestä muutettiin tämän mukaisesti ja pankkitarkastusvirastolle tehtiin arvopaperikaupan aloittamista koskeva ilmoitus. Yhtiö oli verovuonna ostanut obligatioita ja debenttuureja 1.301.454 mk:lla ja myynyt niitä 419.592 mk:lla. Verovuoden päättyessä yhtiöllä oli obligatioita 881.861 mk:n arvosta. Yhtiön arvopaperikauppa oli seuraavina vuosina laajentunut ja käsittänyt kaupan käymisen myös pörssiosakkeilla. Yhtiön katsottiin harjoittaneen verovuonna arvopaperikauppaa elinkeinotoimintana. Obligaatiot katsottiin yhtiön vaihto-omaisuudeksi, josta voitiin tehdä aliarvostusvähennys.

Tapauksessa KHO 1986 B II 511 on tehty rajanvetoa myös arvopaperikaupan elinkeinotoimintana harjoittamisen suhteen. Finanssialalla toimivan yhteisön osalta tällaista rajanvetoa tuskin olisi tarvetta tehdä. Tapauksessa myös ratkaisun kohteena ollut aliarvostusvähennys on poistettu EVL:sta, mutta vaihto- ja sijoitusomaisuuden hankintamenon jaksotuksista on säädetty erikseen EVL:n 28 ja 29 §:ssä, joten siltä osin tapaus on edelleen relevantti.

Vastaavia yksityiskohtaisia rajanvetoja on tehty monissa muissakin arvopapereita koskevissa tapauksissa. Pankin vaihto-omaisuutena pidettiin sen merkitsemiä osuuskunnan lisäosuuksia tapauksessa KHO 1987 B 527. Kyseessä oli pankin intressi tehdä kaupankäyntiään varten hankkimistaan lisäosuuksista EVL 28 §:n 2 momentin mukainen kulukirjaus. Tapauksessa

KHO 1987 B 522 talletustodistuksia, jotka olivat yrityksen omistuksessa vain muutaman viikon, pidettiin vaihto-omaisuutena yrityksessä, jonka toimiala on talletustodistusten osto ja myynti. Optioita pidettiin vaihto-omaisuutena arvopaperikaupiaan omaisuutta koskevassa tapauksessa KHO 1990 B 511. Kyseessä oli vaihto- ja rahoitusomaisuuden välinen rajanveto. Termiinien ja futuurien kohdalla ratkaisun voi olettaa olevan samansuuntainen kyseisten johdannaisten samankaltaisuuksien vuoksi⁶⁰.

Merkittävin eroavaisuus vaihto- sijoitusomaisuuksien välillä ilmenee EVL 2 luvussa käsiteltävän hankintamenon jaksottamisen säännösten eroavaisuutena. EVL 29.2 §:n mukaan sijoitusomaisuuteen kuuluvan rakennuksen hankintameno poistetaan samalla tavalla kuin vastaavanlaisen käyttöomaisuuteen kuuluvan rakennuksen hankintameno. Rakennusten hankintameno vähennetään menojäännöspoistoin kunkin rakennuksen käyttötarkoituksen mukaan. Kyseinen poistotapa koskee myös EVL 5 §:n 6 kohdan tarkoittamaa sijoitusomaisuuden arvonkorotuksen vastaavaa osaa rakennuksen hankintamenosta. Vaihto-omaisuuden hankintamenoa ei vähennetä vuotuisin poistoin, vaan hankintameno on sen verovuoden kulu, jona vaihto-omaisuus on luovutettu, kulutettu tai menetetty.

EVL 51 §:ssä säädettyjen omaisuuslajisiirtojen osalta sijoitus- ja vaihto-omaisuutta käsitellään eri tavalla. Vaihto-omaisuudesta toiseen omaisuuslajiin siirrettäessä käytetään hyödykkeen alkuperäistä hankintamenoa, tai sitä alempaa todennäköistä luovutushintaa. Jos vaihto-omaisuuden arvo on alentunut, omaisuuslajisiirto realisoit vähennyskelpoisen tappion. Sijoitusomaisuuden omaisuuslajisiirto tapahtuu alkuperäisestä hankintamenosta. Sijoitusomaisuuden mahdollinen arvonnousu realisoituu omaisuuslajisiirrossa, mikäli sijoitusomaisuuteen kohdistuvan hyödykkeen osalta on tehty EVL 5 §:n 6 kohdassa tarkoitettu arvonkorotus. Tällaisessa tapauksessa arvonkorotus lisätään hyödykkeen alkuperäiseen

⁶⁰ Johdannaisella tarkoitetaan rahoitusinstrumenttia, jonka arvo määräytyy kohde-etuuden eli esimerkiksi oston kohteena olevan osakkeen osakeindeksin perusteella. Ks. termiinivaluuttakaupasta tarkemmin Kontkanen 1996 s. 203.

hankintamenoon, myös siltä osin, kuin on tehty EVL 29 §:ssä tarkoitettu kulukirjaus.⁶¹

Vaihto-omaisuuden hankintamenon jaksotuksen osalta on EVL 28.1 §:ssä lisäksi viitattu kirjanpitolain 7 a luvun 1 §:än ja siinä tarkoitettuihin kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa tarkoitettuun nettorealisointiarvoon. Vastaavaa viittausta ei ole sijoitusomaisuuden osalta. Nettorealisointiarvon määrittely on osa yleisesti hyväksytyjä kirjanpitoperiaatteita ja kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja, joka IFRS-standardien mukaan tilinpäätöksen laativan yrityksen tulee huomioida⁶². Nettorealisointiarvoa sovelletaan vaihto-omaisuuden realistiseen arvonmääritykseen, jotta varastotuotteen arvo on mahdollisimman todenmukainen, eikä arvoa yli- tai aliarvioida. Nettorealisointiarvon määrittelyyn vaikuttavat esimerkiksi arvioidut menot keskeneräisen tuotteen valmiiksi saattamisesta, tai vaihto-omaisuuden myynnistä aiheutuvat arvioidut kustannukset.

3.3 Sijoitusomaisuus ja rahoitusomaisuus

Rahoitusomaisuutta ovat EVL 9 §:n mukaan rahat, pankki- ja tilisaamiset, saamavekselit sekä muut sellaiset rahoitusvarat. Raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksissa rahoitusomaisuus tarkoittaa pääasiassa kassassa olevia rahoja, omia talletuksia konsernin ulkopuolisiin rahalaitoksiin sekä saamisia. Finanssialla toimiville yhteisöille on myös tässä tapauksessa annettu erityismääräyksiä. Pankkitarkastusvirasto⁶³ on antanut ohjeen, jonka mukaan pankin ulkomaan valuutat luetaan rahoitusomaisuuteen, koska niitä pidetään myytäväksi tarkoitettuna omaisuuseränä⁶⁴. Ei ole syytä olettaa, ettei verotuksessa käytettäisi samaa jaottelua.

⁶¹ Andersson – Penttilä 2014 s. 671.

⁶² Andersson – Penttilä 2014 s. 550.

⁶³ Pankkitarkastusvirasto lakkautettiin vuonna 1993 ja sen toiminta siirtyi Rahoitustarkastuksen yhteyteen.

⁶⁴ Andersson – Penttilä 2014 s. 324.

Rahoitusomaisuus on tärkeässä roolissa rahalaitosten liiketoiminnan näkökulmasta, koska luotonannosta muodostuvat saamiset ovat perinteisesti niiden ydinliiketoimintaa. Myös tämä osa-alue rahalaitostoiminnassa on muuttunut viime aikoina, muiden palveluiden tarjonnan sekä myynnin muodostaessa entistä suuremman osan niiden ansaintataseesta. Pankit ovat päätyneet etsimään peruspankkipalveluiden sekä otto- ja antolainaustoiminnan lisäksi muita ansainnan lähteitä, koska matalan korkotason aikana kannattavuuden säilyttäminen korkokatteen avulla on haastavaa.

Luottolaitosten rahoitusomaisuuteen kuuluvien erien lähtökohdat poikkeavat melko paljon teollisuusyritysten vastaavista. Teollisuusyrityksissä rahoitusomaisuutta syntyy vasta kun jokin vaihto- tai käyttöomaisuuteen kuuluva hyödyke myydään⁶⁵. Luottolaitoksissa sen sijaan saamiset ovat yrityksen päätuote ja siksi rinnastettavissa teollisuusyritysten vaihtomaisuuteen. Lain sanamuodon mukaan saamiset ovat aina rahoitusomaisuutta. Selkeä sanamuoto lakipykälässä helpottaa rajanvetoa rahoitus- ja sijoitusomaisuuden välillä ja on myös linjassa kansainvälisen käytännön kanssa. Kansainvälisessä kirjanpitokäytännössä rahoitus- ja vaihtomaisuutta ei eritellä, joten luottolaitoksissa omaisuuslajijaottelu vastaa tältä osin kansainvälistä käytäntöä⁶⁶.

On mahdollista, että yrityksellä on myös sellaisia saamisia, joita ei lueta rahoitusomaisuuteen. Lainat, jotka yhteisö on antanut osakkaille osakasasemaan perustuen, eivät kuulu liikeomaisuuteen ollenkaan. Samoin kohdellaan lainoja, jotka on annettu esimerkiksi sisaryritykselle, yhteisen omistajan edun nimissä. Finanssialalla toimivilla yhteisöillä ja -konserneilla tämänkaltaisia lainoja ei todennäköisesti ole käytössä normaalitilanteessa, mutta kriisitilanteessa sellainen saattaa olla välttämätön. Saamisten pitäminen liikkeen ulkopuolisena sijoituksena vaikuttaa esimerkiksi menetysten

⁶⁵ Järvinen – Prepula – Riistama – Tuokko 2000 s. 379.

⁶⁶ Järvinen – Prepula – Riistama – Tuokko 2000 s. 380.

vähennyskelpoisuuteen. TVL ei sisällä säännöksiä luottotappion tai muun saamisen menetyksen vähennyskelpoisuudesta.⁶⁷ Liiketoimintaan kuulumaton omaisuus kuuluu tulolähdejaottelun uudistuksen myötä muuhun omaisuuteen, jota käsitellään luvussa 3.5.

Rahoitusomaisuus on omaisuuslaji, jonka avulla rahoitetaan liiketoimintaa. Tämän vuoksi sen sisältämät omaisuuserät on pystyttävä helposti muuttamaan rahaksi⁶⁸. Sijoitusomaisuuden voidaan ajatella olevan tarkoitettu pitkäaikaisempaan sijoittamiseen. Koska omaisuuslajijaottelu tapahtuu omaisuuden käyttötarkoituksen mukaan, voivat arvopaperit kuulua pankin rahoitusomaisuuteen esimerkiksi silloin, kun ne on hankittu kassareservin sijoittamiseksi.⁶⁹ Tällainen lyhytaikainen sijoittaminen on ollut yleisempää aikaisemmin, mutta etenkin pankkien osalta tällainen toiminta on vähentynyt pankkitoiminnan sääntelyn lisääntyessä.

EVL 7 §:n mukaan vähennyskelpoisia ovat elinkeinotoiminnassa tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja menetykset. Rahoitusomaisuuden osalta tämä koskee EVL 17 §:n 3 kohdassa säädettyjä vakuutus- ja eläkelaitosten saamisten arvonalenemisiin sekä pankkien saamisten arvonalenemisiin. EVL 17 §:n 1 kohdassa on erikseen säädetty vähennyskelpoiseksi rahoitusomaisuuteen kohdistuvasta kavalluksesta, varkaudesta tai muusta rikoksesta johtuneet menetykset.

Verohallinnon antaman yhtenäistämisohjeen Dnro 164/200/2013 kohdan 3.9.2 mukaan arvopaperi voi kuulua rahoitusomaisuuteen esimerkiksi silloin, kun verovelvollinen on ottanut arvopaperin vastaan suorituksena saatavastaan tai on sijoittanut varoja tilapäisesti arvopapereihin. Ohjeen mukaan arvopaperi pääsääntöisesti voi kuulua rahoitusomaisuuteen enintään yhden tilikauden ajan. Jos omistusaika pitenee, omaisuuslaji voi vaihtua⁷⁰. Kassavaroiksi

⁶⁷ Tikka – Nykänen – Juusela – Viitala 11. kappale, Rahoitusomaisuus, Ala, Käyttötarkoitus.

⁶⁸ Kontkanen 2005 s. 74.

⁶⁹ Tikka – Nykänen – Juusela – Viitala 11. kappale, Rahoitusomaisuus, Ala, Käyttötarkoitus.

⁷⁰ Tikka – Nykänen – Juusela – Viitala 11. kappale, Rahoitusomaisuus, Ala, Käyttötarkoitus.

tarkoitettuja vähäriskisiä arvopapereita voidaan katsoa kuuluvan rahoitusomaisuuteen muilla yhteisöillä pidemmänkin aikaa⁷¹, mutta finanssialalla toimivalla yhteisöillä tällaiset arvopaperit ovat sijoitusomaisuutta. Tapauksessa KHO 1983 B II 522 on ratkaistu, että myös velalliselta saadut sijaissuoritukset kuuluvat rahoitusomaisuuteen.

Asianajaja oli sopinut maksuvaikeuksiin joutuneen asiakkaansa kanssa asianajolaskujen suorittamisesta siten, että asianajaja sai erilaista irtaimistoa, pääasiassa konttorikoneita ja -kalustoa, asiakkaaltaan. Laskut, noin 30 000 mk, kuitattiin suoritetuiksi sanotusta irtaimistosta tehdyissä kauppakirjoissa. Tämän jälkeen asianajaja myi irtaimiston noin 10 000 mk:lla, jolloin asianajotoimistolle syntyi noin 20 000 mk:n tappio. KHO katsoi, että puheena ollut irtaimisto oli asianajotoimiston rahoitusomaisuutta, jonka realisaatiotappio oli asianajotoimiston vähennyskelpoinen meno. Kun asiakkaan konkurssipesän vireillepanema po. irtaimiston takaisinsaantia konkurssipesää koskeva oikeudenkäynti olisi saattanut vain lisätä asianajajan tappiota, tappion oikeaksi vähentämisvuodeksi katsottiin sen syntymisvuosi, vaikka takaisinsaantioikeudenkäynti päättyi lainvoimaisesti vasta myöhempänä verovuonna.

Rahoitusomaisuuden sisältämät erät, etenkin sijoitusomaisuuteen nähden, ovat melko helposti määriteltävissä. Näin voidaan päätellä siitä, ettei oikeuskäytännössä ole tapauksia, joissa tätä suhdetta olisi ratkaistu finanssialalla toimivien yhteisöjen osalta. Tapauksessa KHO 198 B 524 on otettu kantaa rahoitusomaisuuteen kuuluvista eristä.

Yhtiön tarkoituksena oli sijoittaa varoja itse obligaatioita hankkimatta niiden maksulippuihin. Yhtiö aikoi muun muassa ostaa Suomen valtion vuoden 1985 III 9,75 prosentin laina-ajaltaan viiden vuoden obligaatiolainan 19.8.1987 maksettavaksi erääntyviä maksulippuja.

⁷¹ Nieminen 2021.

Maksulippujen kauppahinta määräytyi siten, että yhtiö sai sijoitukselleen 9,5 prosentin vuotuisen tuoton. Keskusverolautakunta, joka katsoi, että maksulippujen lunastushintaa oli pidettävä yhtiön rahoitusomaisuuteen kuuluvan arvopaperin luovutushintana, lausui ennakkotietona, että maksulippujen lunastushinta oli yhtiön maksulippujen lunastusvuoden tuloa. KHO ei muuttanut ennakkotietoa verohallituksen ja kaupunginhallituksen vaatimuksista, että maksulippujen lunastushinnan ja hankintahinnan erotuksesta kertyvä tuotto olisi jaksotettava jokaisen laina-aikana päättyvän tilikauden korkotuloksi. Äänestys 5-2.

Omaisuuslajisiirtojen suhteen rahoitus- ja sijoitusomaisuudesta siirtämisen käsittelyllä verotuksessa on eroavaisuuksia. Siirtojen toteuttamisesta on säädetty EVL 51 §:ssä, jossa on määräykset muun muassa siirrossa käytettävästä arvostuksesta. Rahoitusomaisuudesta toiseen omaisuuslajiin siirrettäessä käytetään hyödykkeen alkuperäistä hankintamenoa, tai sitä alempaa todennäköistä luovutushintaa. Jos rahoitusomaisuuden arvo on alentunut, omaisuuslajisiirto realisoi vähennyskelpoisen tappion, mutta käytännössä rahoitusomaisuuden omaisuuslajisiirto on teoreettista.⁷² Sijoitusomaisuuden omaisuuslajisiirron käsittely verotuksessa on esitetty edellä luvussa 3.2 Sijoitusomaisuus ja vaihto-omaisuus.

3.4 Sijoitusomaisuus ja käyttöomaisuus

Finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelun merkittävin rajanveto tapahtuu sijoitus- ja käyttöomaisuuden välillä. Merkittävyysero suhteessa rajanvetoon sijoitusomaisuuden ja vaihto- tai rahoitusomaisuuden kesken on ollut olemassa jo ennen osakeluovutuksia koskevan uuden säännösten voimaantuloa⁷³. EVL 12 §:n mukaan käyttöomaisuutta ovat elinkeinossa pysyvään käyttöön tarkoitettut maa-alueet, arvopaperit, rakennukset, koneet,

⁷² Andersson – Penttilä 2014 s. 671.

⁷³ Kontkanen 2005 s. 75.

kalustot ja muut esineet, patentit ja muut erikseen luovutettavissa olevat aineettomat oikeudet sekä soran- ja hiekanottoaikat, kaivokset, kivilouhokset, turvesuot ja muut sellaiset hyödykkeet. Maa-alue, arvopaperit, yhtiöosuudet ja muut sellaiset hyödykkeet ovat kulumatonta käyttöomaisuutta. Finanssialalla toimiva yhteisö voi omistaa edellä mainituista omaisuustyypeistä mitä tahansa, mutta monen kohdalla kyse on todennäköisesti saamisen sijasta saadulla omaisuudella, joten kyseinen omaisuus kuuluu rahoitusomaisuuteen.

Hyödykkeen kuulumisen käyttöomaisuuteen edellyttää, että omaisuus on tarkoitettu pysyvästi käytettäväksi elinkeinotoiminnassa. Hyödykkeen tulee tällöin palvella käyttöarvoltaan yhteisön elinkeinotoimintaa. Hyödyke, jota käytetään vain osittain elinkeinotoiminnassa, kuuluu käyttöomaisuuteen vain elinkeinotoiminnassa tapahtuvaa käyttöä vastaavilta osin⁷⁴. On ilmeistä, että finanssialalla toimivan yhteisön toiminnassaan käyttämä kalusto kuten tietokoneet, tulostimet, konttorikalusteet sekä muut vastaavat kuuluvat käyttöomaisuuteen. Tämän lisäksi käyttöomaisuuteen kuuluvat työsuhde autot, työntekijöiden käyttöön tarkoitetut loma-asunnot sekä muut vastaavat. Rakennuksen kuulumisen finanssialalla toimivan yhteisön käyttöomaisuuteen on selkeä silloin kun yhteisö itse harjoittaa elinkeinotoimintaa kyseisissä tiloissa. Tapauksessa KHO 1974 B II 508 pankin liiketila säilyi käyttöomaisuutena sen ulkopuoliselle vuokraamisesta huolimatta.

Säästöpankin omistamalleen tontille vuonna 1958 rakennuttaman toimitalon liikehuoneistoista oli kolme ollut pankin konttoritiloina heinäkuussa 1971 tapahtuneeseen pankin uuden toimitalon valmistumiseen asti. Kun pankin kiinteistösijoitukset uuden toimitalon valmistuessa kuitenkin ylittivät sallitun enimmäismäärän, pankkitarkastusvirasto oli luvan uuden toimitalon rakentamiseen myöntäessään todennut pankin olevan velvollisen myymään vanhan toimitalokiinteistönsä 31.12.1976 mennessä. Kun kiinteistöä ei välittömästi muuton tapahduttua saatu myydyksi, pankki oli antanut

⁷⁴ Andersson – Ikkala 2005 s. 252.

mainitut entiset konttoritilansa vuokralle 12.10.1971 alkavalla viiden vuoden vuokraajalla. Kun pankki sittemmin vuoden 1973 lopulla aikoi myydä kiinteistön sen omistamista varten perustetulle kiinteistöosakeyhtiölle, katsottiin, että nuo konttoritilat olivat säilyttäneet pankin käyttöomaisuuden luonteen ja että pankin kiinteistön luovutuksesta saatava luovutushinta, siltä osin kuin se kohdistui mainittuihin tiloihin, ei ollut sen veronalaista tuloa.

Lähellä edellistä olisi tapaus, jossa osa liiketilasta vuokrattaisi ulkopuoliselle⁷⁵. Tällöin ulkopuoliselle vuokrattu osa siirtyisi sijoitusomaisuuden piiriin ja pankin omaan käyttöön jäävä osa säilyisi käyttöomaisuutena. Tällainen toiminta on tällä hetkellä hyvin tavallista, koska finanssialan toimijat ovat supistaneet yksiköiden määrää sekä toimintoja ja keskittäneet toimintoja isompiin yksiköihin. Myös etätyön merkittävä lisääntyminen tilapäisesti koronapandemian vuoksi ja pysyvämmiin toimintatapojen muuttumisen vuoksi, vähentävät finanssialan toimijoiden tarvetta toimitiloille. Näin vapautuneita toimitiloja myydään tai pyritään vuokraamaan ulkopuolisille, jolloin omaisuuslaji saattaa muuttua tilapäisesti tai pysyvämmiin.

Myös arvopaperit voivat olla finanssialalla toimivan yhteisön käyttöomaisuutta. Tällöin niiden on palveltava yrityksen liiketoimintaa, eli niiden on pitkällä aikavälillä tuotettava tuloa finanssialalla toimivan yhteisön liiketoiminnassa. Käyttöomaisuusosakkeiden omistamisen tarkoitus ei ole lyhyen aikavälin arvonnoususta hyötyminen. Tyypillisiä käyttöomaisuusosakkeita finanssialalla toimivalle yhteisölle ovat tytäryhtiöosakkeet ja omistusyhteisyriyten osakkeet.⁷⁶ Myös strategiset osakeomistukset, joilla tarkoitetaan samalla alalla tai lähialalla toimivien yhtiöiden osakkeita, kuuluvat käyttöomaisuuteen⁷⁷. Tapauksen KHO 1993 351 ratkaisu esittää, että esimerkiksi kehitysyhtiön osakkeet voivat olla pankin käyttöomaisuutta. Kyseisen ratkaisun jälkeen

⁷⁵ Ks. KHO 1970 II 547 ja luvussa 3.1 olevat ratkaisut KHO 1970 II 552 ja 1970 II 547.

⁷⁶ Myrsky 2005 s. 85.

⁷⁷ Tikka 2005 s. 10.

pankit ovat alkaneet muodostaa laajoja konserneja, joissa ne ovat yhtiöittäneet erityyppisiä rahoituspalveluja tarjoavia yrityksiä⁷⁸.

Pankki omisti noin 7-8 prosenttia kehitysyhtiöiden osakekannasta. Tämä omistus tarjosi pankille tilaisuuden osallistua elinkeinoelämän rahoitukseen myös oman pääoman ehdoin. Kehitysyhtiöt toimivat hankkimalla väliaikaisesti hoitoonsa kokonaisia yrityksiä tai yritysryhmiä tarjoten näille muun muassa rahoitus- ja asiantuntijapalveluja. Rahoitusmarkkinoiden monipuolistuminen huomioon ottaen kehitysyhtiöiden toiminnan oli katsottava sillä tavoin liittyvän pankin toimintaan, että pankin omistamat yhtiöiden osakkeet oli verovuonna luettava sen käyttöomaisuuteen. Pankin näiltä yhtiöiltä saama osinko oli siten elinkeinotulon verottamisesta annetun lain 6 §:n 2 momentin mukaan pankin verovapaata tuloa. Äänestys 3-2.

Päätös syntyi tiukan äänestyksen tuloksena. Mikäli äänestystulos olisi ollut päinvastainen, voisivat Suomen rahoitusmarkkinarakenne ja finanssialan toimijoiden organisaatiot näyttää tänä päivänä hyvin erilaisilta. Käytännössä rahoitusmarkkinat eivät pankkien osalta olisi välttämättä yhtä joustavat kuin nykyään. Kuten päätöksen perusteluissa sanottiin, ovat rahoitusmarkkinat monipuolistuneet merkittävästi. Myös vuoden 1993 jälkeen markkinat ovat eläneet nopean muutoksen vallassa lähes taukoamatta. Tämän vuoksi tilanne on selkeämpi nykyään, eikä ratkaisun tekemiseen välttämättä tarvittaisi äänestystä. Edellisen tapauksen antaman informaation kanssa ristiriidassa on vanhempi tapaus KHO 1980 B II 525.

Vakuutusyhtiö omisti 3,18 % liikepankin osakekannasta. Pankin konttoriverkosto palveli yhtiön vakuutusmyyntiä ja pankin osakkuus turvasi vakuutusyhtiön likviditeettireservin. Katsottiin jääneen näyttämättä toteen, että liikepankin osakkeet olisivat vakuutusyhtiön

⁷⁸ Kontkanen 2005 s. 76.

käyttöomaisuutta. Vakuutusyhtiön osakkeiden perusteella saama osinkotulo oli sen vuoksi veronalaista.

Mikäli ratkaisu tehtäisiin tänä päivänä, voisi lopputulos olla toisenlainen. Pankkien ja vakuutusyhtiöiden toiminnan lähentyminen ja omistusosuuksien sekoittuminen yhtiöiden välillä on edesauttanut nykyisen linjan muodostumista. Linjan mukaan pankin tai vakuutusyhtiön keskinäisen omistusosuuden suuruus ei niinkään ratkaise omaisuuslajia, vaan ratkaisevaa on omaisuuden käyttötarkoitus⁷⁹. Suuren painoarvon näyttää saavan myös se, toimiiko yritys samalla tai samankaltaisella alalla. Tapauksessa KVL 2005/37 on otettu huomioon toimialojen erilaisuus.

Liikepankki X teki sijoituksia yrityksiin kommandiittiyhtiömuotoisen pääomasijoitusrahaston kautta. Rahastoa hallinnoi X:n tytäryhtiö. Sijoittajan rahastoon tekemää sijoitusta ei ollut tarkoitettu pysyväksi ja sijoitusaika oli kymmenen vuotta rahaston perustamisesta lukien. Rahaston toiminnan tarkoitus ja luonne sekä X:n toimiala huomioon ottaen X:n kyseisessä yhtiössä omistamaa osuutta pidettiin sijoitusomaisuutena.

On täysin luonnollista, että finanssialalla toimivat yhteisöt sijoittavat oman alansa yrityksiin herkemmin kuin vieraan alan yritykseen. Finanssialalla toimivan yhteisön ei myöskään voi olettaa täysin vaihtavan toimialaansa, tai aloittavan täysin vieraan alan liiketoimintaa. Tosin, tässäkin kohtaa markkinoiden viimeaikainen muutos ja alhainen markkinakorkotaso ovat aiheuttaneet finanssialan toimijoiden laajentumista vieraammille toimialoille. Vastaavasti muilta toimialoilta on laajennuttu etenkin pankki-, rahoitus- ja maksuliiketoimintaan. Mikäli kohdeyhtiön toimiala on selkeästi lähellä pankki- tai vakuutusala, tai on selkeästi eri toimiala, on ratkaisu käyttöomaisuuden ja sijoitusomaisuuden välillä on helppo. Näin ollen vieraalla toimialalla toimivan yrityksen osakkeet eivät pääsääntöisesti olisi käyttöomaisuutta vaan ne

⁷⁹ Kontkanen 2005 s. 76.

luettaisi sijoitusomaisuuteen⁸⁰. Tapauksessa KVL 11/2005 on käsitelty tällaista tilannetta, jossa yhtiöt toimivat täysin eri toimialoilla.

A Oyj oli konsernin emoyhtiö. A Oyj vastasi konsernin hallinnosta ja konserniyhtiöiden rahoituksesta sekä konsernistrategioista. A Oyj:stä ohjattiin konserniyhtiöiden operatiivista toimintaa. A Oyj:n palveluksessa oli useita kymmeniä henkilöitä. A Oyj omisti B Oyj:n osakkeita määrän, joka tuotti noin 20 prosentin omistusosuuden B Oyj:n osakekannasta. A Oyj:n konsernitilinpäätöksessä B Oyj oli osakkuusyhtiö. Pääosa osakkeista oli omistettu useiden vuosien ajan.

A Oyj:tä ei sen toiminnan luonne huomioon ottaen pidetty EVL 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna pääomasijoitustoimintaa harjoittavana yhtiönä.

EVL 12 §:n mukaan käyttöomaisuutta ovat muun muassa elinkeinotoiminnassa pysyvään käyttöön tarkoitetut arvopaperit. Käyttöomaisuusarvopapereita ovat esimerkiksi tytäryhtiöosakkeet ja omistusyhteisyritysten osakkeet. Käyttöomaisuusosakkeiden omistamisella tavoitellaan ensisijaisesti muita tarkoituksia kuin osinkotuottoja tai lyhyen aikavälin arvonnousuja.

A Oyj oli B Oyj:n suurin osakkeenomistaja ja yhtiön toimiva johto osallistui B Oyj:n päätöksentekoon hallituksen jäsenenä. Osakkeiden omistus B Oyj:ssä oli pitkäaikaista ja luonteeltaan pysyvää. Näissä oloissa B Oyj:n osakkeita oli pidettävä A Oyj:n käyttöomaisuutena.

B Oyj:n osakkeiden hankintamenoa ei ollut pienennetty arvonalennuksella, varauksella tai saadulla avustuksella eikä osakkeita ollut luovutettu konsernin sisällä tappiollisilla kaupoilla. A Oyj:n luovuttaessa B Oyj:n osakkeita luovutushinta oli EVL 6 §:n ja 6 b §:n

⁸⁰ Toisin Niskakangas 2007 s. 12.

mukaisesti verovapaata tuloa edellyttäen, että luovutettavat osakkeet kuuluivat vähintään vuoden ajan omistettuihin osakkeisiin.

Tapauksessa olennaista oli aktiivinen omistaminen, johon kuului A Oyj:n johdon osallistuminen B Oyj:n päätöksentekoon. Finanssialan luonne huomioon ottaen ei ole kovin todennäköistä, että finanssialalla toimiva yhteisö osallistuisi täysin vieraan toimialan yrityksen johtamiseen, etenkin jos finanssialalla toimiva yritys on tullut vieraalla toimialalla toimivan yrityksen osakkaaksi osakekaupalla. Todennäköisyys hieman kasvaa, jos finanssialalla toimiva yhteisö on perustanut yrityksen itse. Mikäli finanssialalla toimiva yhteisö osallistuisi esimerkiksi teollisuusyrityksen johtamiseen ja päätöksen tekoon, olisi sitä pidettävä aktiivisena omistuksena.

EVL 51 §:n omaisuuslajisiirtoja käsittelevässä säännöksessä sijoitus- ja käyttöomaisuuden sääntelyssä on eroavaisuuksia. Käyttöomaisuudesta toiseen omaisuuslajiin siirrettäessä käytetään hyödykkeen verotuksessa poistamatonta hankintamenoa. Jos käyttöomaisuuden arvo on poistettu kokonaan, pitää omaisuuslajisiirtoa varten laskea hankintameno erikseen. Käyttöomaisuuden omaisuuslajisiirrosta esimerkkinä on tilanne, jossa yritys alkaa myymään omassa käytössään olleita hyödykkeitä asiakkaille, jolloin hyödykkeistä tulee vaihto-omaisuutta.⁸¹ Finanssialalla toimivalla yhteisöllä tällainen siirto on lähinnä teoreettinen, mutta maa-alueita, arvopapereita, johdannaissopimuksia ja saamistodistuksia finanssialalla toimiva yhteisö saattaa siirtää omaisuuslajista toiseen.

KPL 5 luvun 17 §:n mukaan tehty arvonkorotus on olennaisessa osassa siirrettäessä maa-aluetta tai arvopaperia käyttöomaisuudesta sijoitusomaisuuteen. Arvonkorotus voidaan peruuttaa siirron yhteydessä ilman veroseuraamuksia, mutta jos sitä ei peruuteta, arvonkorotus on katsottava tuloksi EVL 5 §:n 6 kohdan perusteella vakuutusyhtiöiden, vakuutusyhdistysten, vakuutuskassojen ja muiden niihin rinnastettavien

⁸¹ Andersson – Penttilä 2014 s. 672.

vakuutuslaitosten sekä eläkesäätiöiden osalta. Vastaavasti arvonkorotus on vähennyskelpoista menoa EVL 8.1 §:n 1 kohdan mukaisesti.⁸² Sijoitusomaisuuden omaisuuslajisiirron käsittely verotuksessa on esitetty edellä luvussa 3.2 Sijoitusomaisuus ja vaihto-omaisuus.

Edellä käsiteltyjen omaisuuslajien pohjalta esille nousee kysymys, millä perusteilla jaotellaan omaisuus sijoitus-, käyttö- ja rahoitusomaisuuden kesken. On selvää, että jokaiselle omaisuuslajille on annettu ohjeita siitä, mikä omaisuus kuuluu mihinkin lajiin. Esille nousi näiden kolmen omaisuuslajin kesken kysymys omistusajan merkityksestä. Käyttöomaisuuden omistusaika on lähtökohtaisesti pidempi kuin sijoitusomaisuuden ja sijoitusomaisuuden pidempi kuin rahoitusomaisuuden. Käyttötarkoituksen mukaisen jaottelun tueksi voi siis näiden kolmen omaisuuslajin kohdalla ottaa myös omistusajan pituuden. Omaisuuden omaisuuslaji voi vaihtua omistusajan pidentyessä. Tästä esimerkkinä luvussa 3.3 mainittu rahoitusomaisuuteen kuuluva arvopaperi, joka ei pääsääntöisesti voi kuulua kyseiseen omaisuuslajiin yhtä tilikautta pidempää ajanjaksoa.

3.5 Sijoitusomaisuus ja muu omaisuus

EVL 12a §:n mukaan muuta omaisuutta ovat EVL 1.2 §:n tarkoitetun yhteisön toimintaan kuuluvat varat, joita ei ole luettava elinkeinotoiminnan rahoitus-, vaihto-, sijoitus- tai käyttöomaisuuteen. Esimerkiksi arvopaperit voivat kuulua käyttötarkoituksensa mukaan mihin omaisuuslajiin tahansa⁸³. Jokaisen omaisuuserän kesken on erikseen ratkaistava mihin omaisuuslajiin se kuuluu. Mikäli omaisuutta ei ole saatu sijoitettua mihinkään EVL:n omaisuuslajeista, on se kuulunut muun toiminnan tulolähteeseen.

⁸² Andersson – Penttilä 2014 s. 673.

⁸³ Myrsky 2005 s. 86.

EVL 1.2 §:n tarkoitetuilla yhteisöillä omaisuuden rakenne verotuksen näkökulmasta muuttui olennaisesti vuoden 2020 alusta alkaen. Muutos ei koske ihan kaikkia yhteisöjä, mutta käytännössä kaikkia liiketoimintaan tähtääviä osakeyhtiöitä sekä osuuskuntia, joilla ei enää 2020 verotusta toimitettaessa tule olemaan muun toiminnan tulolähdettä. Vuoden 2016 verotuksen perusteella muutos koskee noin 5500 yhteisöä⁸⁴. Muun toiminnan tulolähde poistuu ja kyseiseen tulolähteeseen kuuluva omaisuus siirtyy elinkeinotulolähteeseen EVL:n omaisuuslajeihin kuuluvaksi. Pääasiassa kyseinen omaisuus siirtyy muuhun omaisuuslajiin, sillä sijoitus-, vaihto-, rahoitus- ja käyttöomaisuuden määritelmiin ei ole tehty merkittäviä muutoksia, jotka saattaisivat omaisuutta niihin kuuluvaksi. Muutokset näihin omaisuuslajeihin ovat lähinnä kosmeettisia.

Niiden edellä mainittujen yhteisöjen osalta, joita lakimuutos koskee, yhteisön muun omaisuuslajin määritelmä tulee olemaan hyvin samankaltainen yhteisön muun toiminnan tulolähteen kanssa. Muuta omaisuutta on yhteisön sellainen omaisuus, jota ei voida lukea suoraan tai välillisesti kuuluvaksi elinkeinotoimintaan. Muuhun omaisuuteen kuuluvalla omaisuudella ei voi laatia tyhjentävää luetteloa, koska omaisuuslajin ratkaisee omaisuuden käyttötarkoitus, ei omaisuuden tai hyödykkeen fyysinen määritelmä. Muun omaisuuden määritelmää ei ole mitenkään rajattu, mutta aiemmin olemassa olleet EVL 53.1 § ja EVL 53.2 §:t sekä uusi EVL 53.3 § määrittävät kiinteistöjen sekä muiden hyödykkeiden kuulumisen elinkeinotoiminnan tulolähteeseen. EVL 53.3 § koskee vain EVL 1.2 §:ssä mainittuja yhteisöjä ja kattaa sääntelyn näkökulmasta kaiken kyseisten yhteisöjen omaisuuden, joten näiden yhteisöjen osalta EVL 53.1 § ja EVL 53.2 § menettävät käytännössä merkityksensä⁸⁵.

Kiinteän omaisuuden osalta muu omaisuuslaji tulee aiheuttamaan rajanvetokysymyksiä ja todennäköisesti myös oikeuskäytäntöä. Kiinteää omaisuutta ovat kiinteistöt, keskinäiset kiinteistöyhtiöt sekä asunto-

⁸⁴ HE 257/2018 s. 30.

⁸⁵ Penttilä 2019 s. 137.

osakeyhtiöt. Muuhun omaisuuslajiin kuuluu edellä mainituista ne, joita yhteisö ei käytä suoraan tai välillisesti liiketoimintaan tai varsinaisen liiketoiminnan edistämiseen. EVL 53.1 §:n mukaan kiinteistö kuuluu elinkeinotoimintaan, kun sitä käytetään yksinomaan tai pääasiallisesti elinkeinotoimintaa välittömästi tai välillisesti edistäviin tarkoituksiin, kuten tehdas-, työpaja-, liike- tai hallintotarkoituksiin taikka henkilökunnan asumis- tai sosiaalitarkoituksiin. Mikäli tämä määritelmä ei täyty, on kiinteistö yhteisön muuta omaisuutta. Jos kiinteää omaisuutta on vuokrattu ulkopuoliselle, eikä kiinteän omaisuuden hallinnointi ole yrityksen varsinaista liiketoimintaa, se on muuta omaisuutta. Mikäli finanssialalla toimiva yhteisö harjoittaa kiinteän omaisuuden hallinnointia liiketoiminnan⁸⁶ määritelmien mukaisesti, kiinteä omaisuus on pääsääntöisesti käyttöomaisuutta.

TVL 53a §:ssä tarkoitettut osakaslainasaamiset ovat poikkeuksetta yhteisön muuta omaisuutta, eikä kyseisen lainan menetys ole vähennyskelpoista menoa. Osakaslainalle pitää aina olla liiketaloudellinen peruste⁸⁷. Myös muu yhteisön osakkaan vastikkeetta yksityiskäytössä oleva hyödyke on muuta omaisuutta, mikäli sitä ei ole määritelty luontoiseduksi⁸⁸.

Muun omaisuuden omaisuuslajin osalta omaisuuslajisiirtojen verokohtelu on säädetty EVL 51.1 §:n 3 kohdassa. Muuhun omaisuuteen kuuluva hyödyke siirretään omaisuuslajista toiseen hankintamenon verotuksessa poistamatta olevaa osaa vastaavasta määrästä kuitenkin siten, että jos muuhun omaisuuteen kuulunutta hyödykettä ei ole käytetty tulonhankkimistarkoituksessa, siirretään hyödyke toiseen omaisuuslajiin alkuperäisestä hankintamenosta tai sitä alemmasta käyvästä arvosta.

Tietyn tyyppisen muun omaisuuden hankintamenon vähentämisestä on säädetty erikseen EVL 7.2 §:ssä. Mikäli muuhun omaisuuteen kuuluvaa hyödykettä ei ole hankittu tulonhankkimistarkoituksessa, on sen hankintameno

⁸⁶ HE 257/2018 s. 5.

⁸⁷ Ks. <https://www.lrhto.fi/artikkelit/yhtiooikeus/lainat-osakeyhtion-lahipiirille/>

⁸⁸ Ks. Penttilä 2019 s. 138–139.

vähennyskelpoinen 42a.2 §:ssä säädetyllä tavalla. Tällaista omaisuutta ovat esimerkiksi yhteisön osakkaan vastikkeetta tai ilman luontoisetua käytössä oleva omaisuus⁸⁹. Tällaisen omaisuuden hankintamenon saa vähentää sinä verovuonna, jona omaisuus on luovutettu tai menetetty. Vähennyskelpoista on tällöin kuitenkin enintään veronalaista luovutusvoittoa tai muuta vastiketta vastaava määrä. Tällaisen omaisuuden luovutusvoitto on veronalaista, mutta tappio ei ole vähennyskelpoista. Esimerkiksi pienemmillä pääomasijoitustoimintaa harjoittavilla yhteisöillä tällaista omaisuutta saattaa olla.

Raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksilla on EVL 11 §:ssä määriteltyä sijoitusomaisuutta, jonka ala on niin laaja, ettei kyseisillä yhteisöillä pääsääntöisesti voi olla muun omaisuuslajin alle sijoittuvaa omaisuutta⁹⁰. Yhteisön hallinnoimat osakkeet voivat olla muuta omaisuutta sen perusteella, miten aktiivisesti niitä hallitaan. Jatkossa esimerkiksi aktiivista osakekauppaa harjoittavilla sijoitusyhtiöillä on vain yksi tulolähde, jonka sisällä ratkaistaan ovatko osakkeet muuta omaisuutta. Mikäli osakkeita ei hallita riittävän aktiivisesti, eikä niitä muilla kriteereillä voida määritellä kuuluvaksi aiemmin olemassa olleisiin omaisuuslajeihin, kuuluvat ne muuhun omaisuuteen. Passiivisesti hallinnoidut osakkeet eivät välttämättä kuulu yhteisön liiketoimintaan. Tämä ei kuitenkaan päde raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksiin, koska käytännössä tällaisetkin passiivisesti hallinnoidut osakkeet ovat sijoitusomaisuutta.

⁸⁹ Penttilä 2019 s. 138–139.

⁹⁰ Ks. Penttilä 2019 s. 138.

4 Omaisuuslajijaottelun merkitys finanssialalla toimivan yhteisön verotuksessa

4.1 Merkitys tuloverotuksessa

Finanssialalla toimivien yhteisöjen tulorakenne on muuttunut markkinakorkojen pitkäaikaisen laskun ja nykyään vallitsevan 0-korkotason seurauksena. Rahoituksen välitys muodostaa pankkitoiminnan ytimen, joten muutos on ollut väistämätön. Pankkien suurin tuloerä on perinteisesti ollut lainoista saatavat korkotulot. Lainoista saatavien korkotulojen määrän ja talletuksille maksettujen korkojen erotus muodostaa pankin rahoituskatteen.⁹¹ Korkotulo on säädetty veronalaiseksi EVL 5 §:n 3 kohdassa. Ulkopuoliselle annetut lainat eli saamiset kuuluvat poikkeuksetta rahoitusomaisuuteen. Muita tuottoja talletuspankit ovat saaneet maksuliikenteen hoitamisesta, toimitusmaksuista ja -palkkioista sekä takaustoiminnasta. Liikepankit ovat saaneet tuottoja myös sijoittamisesta osinkojen ja luovutusvoittojen muodossa. Finanssialan toimijat ovat kuitenkin muuttuneet ja edellä mainitun mukaisesti perinteiset asiakasomisteiset pankit ovat muuttuneet toimimaan liikepankkimaisesti. Talletuspankit eivät pääsääntöisesti ole harjoittaneet toimintaa, josta ne voivat saada merkittäviä luovutusvoittoja, mutta tämäkin on muuttunut. Kuitenkin saamisen sijasta saadun omaisuuden myyntivoittoa on pidettävä poikkeuksellisenä. Omaisuuslajijaottelun merkitystä luovutusvoittojen verotuksessa käsitellään luvussa 4.3.

Finanssialalla toimivien yhteisöjen tuloverotus itsessään ei poikkea merkittävästi muiden yhteisöjen tuloverotuksesta. Kuten ei muissakaan EU-maissa, ei Suomessa ole käytössä toimialakohtaisia verokantoja. Yhteisöihin sovellettava verokanta Suomessa on 20 prosenttia. Finanssialalla toimiva yhteisö voi saada tuloa myös muusta kuin elinkeinotoiminnasta.

⁹¹ Kontkanen 1996 s. 15.

Yhteisön ja yhteisetuuden muun toiminnan tuloon kuin elinkeinotuloon tai maatalouden tuloon sovelletaan EVL:n säännöksiä. Muusta toiminnasta syntyneiden tappioiden elinkeinotoiminnan vähennyskelpoisuutta on rajoitettu. EVL 8a §:n mukaan yhtiön osakkeen ja avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön yhtiöosuuden luovutuksesta syntynyt tappio on vähennyskelpoinen vain muun omaisuuden luovutuksesta syntyneistä veronalaisista voitoista verovuonna ja viitenä seuraavana verovuonna. Samassa pykälässä on rajattu vähennyskelpoisuuden ulkopuolelle osakkeet ja osuudet EVL 6b.2 §:n 2 kohdassa mainituista kiinteistö- ja asunto-osakeyhtiöistä sekä osakeyhtiöstä, jonka toiminta tosiasiallisesti käsittää pääasiallisesti kiinteistöjen omistamista tai hallintaa. EVL 16 §:n 10 kohdan mukaan vähennyskelpoista ei ole muuhun omaisuuteen kuuluvan tuloverolain 53 a §:ssä tarkoitetun osakslainan sekä muun, muussa kuin tulohankkimistarkoituksessa annetun saamisen menetys. EVL 42a §:n 2 kohdan mukaan muun omaisuuden hankintamenon saa vähentää sinä verovuonna, jona omaisuus on luovutettu tai menetetty. Vähennyskelpoista on tällöin kuitenkin enintään veronalaista luovutushintaa tai muuta vastiketta vastaava määrä. Verovaikutusta ei näin ollen ole.

EVL 6a §:n pääsäännön mukaan yhteisön saama osinko ei ole veronalasta tuloa. Edellytyksenä on, että yhteisö omistaa yrityksestä vähintään kymmenen prosenttia ja on direktiivin (90/435/ETY) 2 artiklassa mainittu emoyhtiö. Poikkeuksen verovapaudelle muodostaa pankeille tyypillinen sijoitusomaisuuteen kuuluvista osakkeista saatu osinko⁹². Tällöin osingosta on EVL 6a.3 §:n 1 kohdan mukaan veronalaista tuloa 75 prosenttia ja verotonta 25 prosenttia. Tähän poikkeuksen muodostaa OP Ryhmä, jossa ryhmän sisällä maksetut osingot ovat verovapaita EVL 6a.4 § mukaan.

Veronalaisena sijoitusomaisuusosinkoihin kohdistuu ketjuverotusta, jonka mahdollistamista on peruteltu lain esitöissä⁹³. Lainvalmisteluaineiston mukaan

⁹² Ks. sijoitusomaisuusosinkojen ketjuverotuksesta Honkavaara 2005 s. 69 ja Kontkanen 2005 s. 65 ss.478.

⁹³ Ks. HE 92/2004 s. 40.

sijoitusomaisuudesta saatuja tuottoja voidaan pitää rahalaitosten tavanomaisena elinkeinotulona, joten niitä tulee myös verottaa muun elinkeinotulon tavoin. Näin osinkojen verokohtelu on myös yhdenmukaista sijoitusomaisuudesta saatujen luovutusvoittojen verokohtelun kanssa. Hallituksen esityksen mukaan perusteet, joiden vuoksi rahalaitosten muu kuin käyttöomaisuus on rajattu osinkojen verovapauden ulkopuolelle, ovat edelleen voimassa. Näennäisessä erityisasemassa osinkojen verokohtelussa on Osuuspankki, sillä EVL 6a §:n mukaan paikallisosuuspankkien Osuuspankkikeskukselta saamat osingot ovat poikkeuksellisesti verovapaita kaikissa tilanteissa. Tämä säännös on mitä ilmeisimmin edellytys Osuuspankin poikkeukselliselle konsernirakenteelle. Osuuspankkien omistamien Osuuspankkien Keskuspankki Oy:n osakkeiden omaisuuslaji on ollut päätöksen kohteena luvussa 3.2 olevassa ratkaisussa KHO 1995 2805.

Samat perusteet, joilla sijoitusomaisuusosingot on säädetty veronalaisiksi, pätevät myös arvopaperikaupan vaihto-omaisuusosinkoihin⁹⁴. Vaihto-omaisuusosinkojen veronalaisuutta perusteltiin sillä, että rajanveto arvopaperikaupan vaihto-omaisuuden ja muun rahoitusomaisuustyyppisten varojen välillä on epäselvä. Toiseksi arvopaperikaupan kohteena on lähes aina alle kymmenen prosentin osuus julkisesti noteeratusta yrityksestä. Tämä edellytys saattaa osingot muutenkin veronalaisiksi EVL 6a.1 §:n 3 kohdan mukaan. Kolmantena perusteluna oli turvata se, ettei yhteisömuotoista arvopaperikauppatoimintaa siirretä sellaiseen maahan, jossa verokohtelu vaihto-omaisuusosinkojen kohdalla on lievempää. Osingonjako myös hetkellisesti alentaa osakkeen todellista arvoa, joten välittömästi osingonjaon jälkeen myytäessä luovutusvoitto olisi todellisuutta pienempi. Näin verohyöty saataisi verovapaasta osingosta.

⁹⁴ Perusteluissa mainittiin muun muassa tavanomaisen elinkeinotoiminnan tuotto.

4.2 Arvonlennukset ja -korotukset

Arvonlennuksista ja -korotuksista säädetään omaisuuslajikohtaisesti. Sijoitusomaisuuden arvonlennuksesta on säädetty EVL 29 §:ssä. Säännöksessä säädetään sijoitusomaisuuden arvonkorotus lähtökohtaisesti veronalaiseksi tuloksi, mutta rahalaitoksiin tämä säännös ei päde. Säännös koskee vakuutusyhtiöiden, -yhdistysten ja -kassojen sekä muiden niihin rinnastettavien vakuutuslaitosten sekä eläkesäätiöiden tekemiä sijoitusomaisuuden arvonkorotuksia. Rahalaitoksen sijoitusomaisuuden arvonkorotus ei ole veronalaista tuloa, eikä arvonlennus vähennyskelpoista menoa⁹⁵. Sijoitusomaisuuteen kuuluvan rakennuksen hankintamenoa käsitellään kuten jos se kuuluisi käyttöomaisuuteen. Sijoitusomaisuuden arvonkorotusta on käsitelty nykyisenkin linjan mukaisessa ratkaisussa KHO 1970 II 546.

Rahalaitoksen sijoitusomaisuuteen kuuluvien osakkeiden arvon korottamista ei ollut pidettävä veronalaisena tulona siltä osin kuin korotus ylitti omaisuuden hankintamenon.

Ratkaisussa KHO 1970 II 547 käsiteltiin arvonkorotusta kiinteistön osalta.

Rahalaitoksen sijoitusomaisuudeksi katsottujen kiinteistöjen arvon korottamista ei ollut pidettävä veronalaisena tulona siltä osin kuin korotus ylitti omaisuuden hankintamenon.

EVL 5 §:n 6 kohdassa on säädetty sijoitusomaisuuden arvonkorotuksesta erikseen⁹⁶. Pykälän mukaan vakuutusyhtiöiden, vakuutusyhdistysten, vakuutuskassojen ja muiden niihin rinnastettavien vakuutuslaitosten sekä eläkesäätiöiden kirjanpidossaan tekemä sijoitusomaisuuden arvonkorotus on veronalaista tuloa. Muilta osin realisoitumaton sijoitusomaisuuden arvonnousu

⁹⁵ Tikka – Nykänen – Juusela 27.2.2007 s. 11:9.

⁹⁶ Ks. HE 84/2002 s. 8.

ei ole veronalaista tuloa⁹⁷. EVL 5 §:n 6 kohta on sidottu kirjanpitoon, joten arvonnousu on sen vuoden tuloa, jolloin se on kirjattu kirjanpitoon. Säännös koskee kaikkia luottolaitostoimintalain mukaan tilinpäätöksensä tekeviä sekä koti- että ulkomaisia yrityksiä. Arvonnousu koskee lähinnä arvopapereita, joilla käydään aktiivisesti kauppaa ja joille voidaan luotettavasti löytää noteerattu markkinahinta.⁹⁸

EVL 28 §:n 1 momentin mukaan verovelvollisella verovuoden päättyessä olevan vaihto-omaisuuden hankintamenosta on verovuoden kuluu se osa, joka ylittää vastaavan vaihto-omaisuuden hankintaan verovuoden päättyessä todennäköisesti tarvittavan hankintamenon. Arvopaperikauppaa käyvällä pankilla tämä tarkoittaa osakkeiden arvostamista tilinpäätöshetken mukaiseen arvoon. Pääsääntöisesti arvonnousu on voitava osoittaa todeksi. Tämä on yksinkertaista, jos on kyse noteeratun yhtiön osakkeista, sillä arvostus voidaan tehdä päivän pörssikurssin mukaan. Noteeraamattomien yhtiöiden osakkeiden kohdalla on huomattavasti vaikeampi osoittaa osakkeiden todellinen arvo.

Pankkitoiminnan suurin riski on luottotappiot. EVL 17 §:n 2 kohdan mukaan vähennyskelpoisia ovat myyntisaamisten arvonalenemiset ja muun rahoitusomaisuuden lopullisiksi todetut arvonalenemiset. Pykälällä tarkoitetaan esimerkiksi pankin saamisten menetystä eli luottotappioita. Pankin kannalta on olennaista, että se voi varautua mahdollisiin luottotappioihin etukäteen ja myös vähentää tapahtuneet luottotappiot verotuksessaan välittömästi, kun ne ovat toteutuneet⁹⁹. Menetys on EVL 22 §:n 2 momentin mukaan sen verovuoden kuluu, jonka aikana se on lain 17 §:n määritelmän perusteella lopulliseksi todettu.

Kulumattoman käyttöomaisuuden arvonalennuksista säädetään EVL 42 §:ssä. Kulumatonta käyttöomaisuutta ovat muun muassa arvopaperit. Käyttöomaisuusosakkeista voi tehdä arvonalenemispoiston, jos

⁹⁷ Andersson – Penttilä 2014 s. 135.

⁹⁸ Ks. Andersson – Ikkala 2005 s. 103 ja Kontkanen 2002 s. 154 ss.

⁹⁹ Kontkanen 2002 s. 120.

verovelvollinen osoittaa, että arvopaperin käypä arvo on verovuoden päättyessä sen hankintamenoa tai säännöksen perusteella aiemmin tehdyillä poistoilla vähennettyä hankintamenoa olennaisesti alempi. Arvonalennusta ei voi tehdä osakkeista tai maa-alueista. Arvonkorotus on mahdollista tehdä samoin periaattein kuin arvonalennus.

EVL 34 §:n 2 kohdan mukaan toimisto- ja asuinrakennuksista tehdään vuosittain enintään neljän prosentin menojäännöspoisto. Mikäli finanssialalla toimiva yhteisö toimii paikkakunnalla, jonka infrastruktuuri on saanut finanssialalla toimivan yhteisön rakentamaan toimintaansa varten rakennuksen, finanssialalla toimiva yhteisö yleensä myös omistaa sen. Tällöin rakennus voidaan poistaa säännöksessä mainituin tavoin. Suurissa taajamissa finanssialalla toimiva yhteisö yleensä toimii jonkin kiinteistöhallintayrityksen hallinnoimassa vuokratilassa, joten poistosäännöksellä ei ole heille merkitystä. Varsinaisen hankintamenoa lisäksi myös suuret korjaus- ja perusparannusmenot voidaan lukea hankintamenoa ja poistaa vastaavin tavoin. Muut säännöksessä mainitut enimmäispoistomäärät eivät ole finanssialalla toimivan yhteisön kohdalla relevantteja.

4.3 Merkitys omaisuutta luovutettaessa

Omaisuutta luovutettaessa kysymys on saadun voiton veronalaisuudesta tai luovutustappion vähennyskelpoisuudesta. EVL 5 § 1 kohdan mukaan veronalaista elinkeinotuloa ovat vaihto-, sijoitus- ja käyttöomaisuudesta sekä muista elinkeinossa käytetyistä aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä saadut luovutushinnat ja muut vastikkeet. EVL 5 § 5 kohdassa säädetään veronalaisiksi rahoitusomaisuudesta saadut voitot. Joten pääsääntöisesti kaikki liikeomaisuudesta saadut vastikkeet ovat veroalaisia. Kaikki fyysisestä omaisuudesta saadut luovutusvoitot ovat veronalaisia. Tietyt osakeluovutukset muodostavat poikkeuksen pääsäännöstä.

Suurin osa finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuusluovutuksista koskee osakkeita. Poikkeuksena pääsäännöstä yhteisön omistamien käyttöomaisuusosakkeiden luovutuksista saatu luovutusvoitto on verotonta EVL 6 b §:ssä säädetyin rajoituksin. Luovutusvoitot ovat veronalaisia vain tilanteissa, joissa kysymys on pitkäaikaisesta, omistajayhtiön omaan liiketoimintaan kuuluvista osakkeista. Käyttöomaisuusosakkeiden luovutuksen verovapaussäännökset asettavat edellytyksiä sekä verosubjektille että veroobjektille. EVL 6 b §:n 1 kohdan mukaan subjektin, eli luovuttavan finanssialalla toimivan yhteisön, on oltava jokin muu kuin pääomasijoitustoimintaa harjoittava. Objektilla tarkoitetaan luovutettavaa osaketta. Objektia koskevat edellytykset on sijoitettu EVL 6 b §:ään. Edellytyksiä ovat muun muassa vähintään vuoden omistusaika ja kymmenen prosentin omistusosuus. Luovutettava yhtiö ei saa olla kiinteistö- tai asunto-osakeyhtiö taikka osakeyhtiö, jonka toiminta tosiasiallisesti käsittää pääasiallisesti kiinteistöjen omistamista tai hallintaa ja lisäksi yhtiön tulee olla kotimainen tai sellainen yhtiö, jota tarkoitetaan Euroopan yhteisöjen neuvoston eri jäsenvaltioissa olevien emo- ja tytäryhtiöiden yhteisestä verojärjestelmästä antaman direktiivin (90/435/ETY) 2 artiklassa, taikka yhtiön asuinvaltion ja Suomen välillä on verovuonna voimassa kaksinkertaisen verotuksen välttämistä koskeva sopimus, jota sovelletaan yhtiön jakamaan osinkoon.¹⁰⁰

Vaihto- ja sijoitusomaisuuteen kuuluvien osakkeiden luovutusvoitot ovat EVL 5 §:n mukaan veronalaista tuloa ja luovutustappiot EVL 8 §:n mukaan vähennyskelpoista menoa. Vähennyskelpoisia menoja ovat muun muassa vaihto- ja sijoitusomaisuuden hankintamenot. Myös rahoitusomaisuuteen kuuluvan osakkeen luovutusvoitto on veronalaista tuloa. Hallituksen esityksessä tätä on perusteltu lyhytaikaisella omistuksella¹⁰¹.

Finanssialalla toimivalle yhteisölle hyödykkeen siirto omaisuuslajista toiseen on monessa tapauksessa verotuksellisesti lähellä hyödykkeen luovutusta

¹⁰⁰ Mattila 2005 s. 2.

¹⁰¹ Ks. HE 92/2004 s. 40.

ulkopuoliselle. Edellä luvussa 3 Sijoitusomaisuuden suhde muihin omaisuuslajeihin, on käsitelty omaisuuslajisiirtoja omaisuuslajikohtaisesti. Omaisuuslajisiirtojen verokohtelu vaihtelee suuresti hankintamenon sekä luovutustappion vähennyskelpoisuuden ja luovutusvoiton veronalaisuuden suhteen.

Erityisesti finanssialalla toimiville yhteisöille merkityksellisiä ovat EVL 5 §:n 9 kohdassa sekä 27e §:ssä tarkoitetut saamistodistusten, arvopapereiden ja johdannaissopimusten siirrot. Lakitekstissä näitä kutsutaan kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviksi rahoitusvälineiksi, jotka siirretään toiseen omaisuuslajiin todennäköistä luovutushintaa vastaavasta arvosta, eli käyvästä arvostaan. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi se, kun pankki siirtää arvopapereita kaupankäyntivarastosta, eli vaihto-omaisuudesta, käyttöomaisuudeksi. Vastaavuusperiaatteen mukaisesti kyseisten rahoitusvälineiden realisoimaton arvonnousu sekä aleneminen otetaan verotuksessa huomioon.¹⁰²

¹⁰² Andersson – Penttilä 2014 s. 673.

5 Loppupäätelmät

Finanssialalla toimivien yhteisöjen omaisuuslajijaottelussa on useita erityispiirteitä muihin yrityksiin verrattuna. Finanssialalla toimivat raha-, vakuutus- ja eläkelaitokset ovat merkittäviä toimijoita ja olennaisia kansantalouden ja myös Suomen valtion talouden kannalta. Tämän vuoksi finanssialalla toimiviin yhteisöihin on kohdistettu paljon erityistä sääntelyä. Erityinen finanssialaa koskeva sääntely, kuten vakavaraisuussääntely, on osa markkinoiden turvaamistoimenpiteitä, joilla markkinoiden heilahtelut pyritään pitämään kohtuullisina. Verotuksellisesti raha-, vakuutus- ja eläkelaitosten liiketoimintarakenne sekä omaisuus on hyvin erilaista, kuin esimerkiksi teollisuusyrityksillä. Tämän vuoksi verolainsäädännössä sekä erityisesti raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksia koskevassa lainsäädännössä on säädetty näiden yhteisöjen omaisuuslajijaottelusta erikseen.

Rahalaitosten osalta kirjanpidollinen omaisuuslajijaottelu pohjautuu luottolaitostoiminnasta annettuun lakiin, sitä käsitteleviin säännöksiin sekä IFRS-standardien mukaiseen omaisuuslajijaotteluun. Luottolaitostoiminnasta annetun lain mukainen kirjanpidon omaisuuslajijaottelu ei vastaa verotuksessa omaksuttua omaisuuslajijaottelua, joten kirjanpidon omaisuuslajijaottelua ei pääsääntöisesti voi käyttää verotuksessa ollenkaan. IFRS-standardit luottolaitostoiminnasta annetun lain tapaan jaottelevat omaisuuden EVL:sta poikkeavasti, joten standardien käyttöönotto ei ole tuonut helpotusta verotuksen ja kirjanpidon omaisuuslajijaottelujen yhteensovittamiseen.

Erityisesti vakuutus- ja eläkelaitoksia koskevan lainsäädännön omaisuuslajijaottelussa on myös erityisiä määräyksiä kirjanpidollisen omaisuuslajijaottelun ja sen käsittelyn suhteen. EVL 5.1 §:n perusteella vakuutus- ja eläkelaitoksen verotettavaa tuloa ovat kaupankäyntitarkoituksessa pidettävistä rahoitusvälineistä vakuutus- ja eläkelaitoksia koskevan lainsäädännön nojalla tuloslaskelmaan tuotoksi

merkityt arvonnousut. EVL:n määrittelemä suurin eroavaisuus rahalaitosten sekä vakuutus- ja eläkelaitosten välillä on sijoitusomaisuuden hankintamenon jaksottaminen. Sen osalta vakuutus- ja eläkelaitoksilla on säännökset, joka ei koske rahalaitoksia. Muuten raha-, vakuutus- ja eläkelaitosten omaisuuslajijaottelun sekä sen merkityksen eroavaisuudet verotuksessa ovat vähäisiä.

Sijoitusomaisuuden osalta KPL sekä IFRS-standardit ovat kaukana EVL:n sääntelystä. Ainoa viittaus sijoitusomaisuuteen on KPL 8 luvun 5 §:ssä mainittu muu lainsäädäntö, jossa sijoitusomaisuus on mainittu. Sijoitusomaisuus näyttää olevan EVL:n ja verotuksen yksin määrittelemä omaisuuslaji, jonka olemassaololle kuitenkin on hyvät verolainsäädännölliset perusteet. Tulolähdejaottelun poistaminen ja muun omaisuuden omaisuuslajin käyttöönotto saattavat tuoda muutoksia KPL:n seuraavassa päivityksessä.

EVL:ssa mainitun rahalaitoksen määritelmän puutteellisuus tuo ongelman omaisuuslajijaotteluun. Laissa ei ole selkeästi määritelty mitkä yritykset kuuluvat rahalaitoksesta säädetyn lain piiriin. Luottolaitostoiminnasta annetun lain sääntelystä ei niin ikään ole apua, sillä se ei tunne rahalaitoksen käsitettä. Lainsäätäjän tarkoituksena on mitä ilmeisimmin ollut verolainsäädännön rahalaitoksen sääntelyn kohdentaminen myös muihin, kuin suoranaista pankkitoimintaa harjoittaviin yrityksiin. Luottolaitostoiminnasta annetussa laissa mainittu rahoituslaitos näyttää sisältyvän rahalaitoksen määritelmään vain, jos se harjoittaa toimintaa suuressa mittakaavassa. Pienet rahoitusyhtiöt eivät täytä rahalaitoksen kriteerejä.

Vakuutus- ja eläkelaitosten termien käsitteet ovat selkeämmät, kuin raha- ja luottolaitoksen laitoksen käsitteet. Lähinnä kysymys on siitä, onko jokin toiminta lain perusteella vakuutustoimintaa tai eläkevakuutustoimintaa. Vakuutustoiminnan ja sitä kautta vakuutuslaitoksen määritelmä on määritelty kirjallisuudessa selkeästi ja lainsäädäntöön on kirjattu tarkat vakuutusluokat.

Eläkevakuutustoiminnan määritelmä selkeytyy jo suomalaisten toimijoiden vähäisen lukumäärän puolesta.

Pääomasijoitustoimintaa harjoittavan yhteisön määritelmä nousee esille sekä osinkojen että osakkeiden luovutuksen yhteydessä. Pääomasijoitusyhteisöjen jättäminen verovapaan käyttöomaisuusosakkeiden luovutussäännöksen ulkopuolelle on hyvin looginen. Esityksen mukaan ei ole tarkoituksena vapauttaa verosta tietyn toimialan yritystoiminnan tuloa, vaan ensi sijassa helpottaa yritysraakenteiden muutoksia. Finanssialla toimivat yhteisöt ovat tarpeen mukaan tehokkaasti yhtiöittäneet pääomasijoitustoimintansa, joten suoranaista ongelmaa aiheuttomasta pääomasijoittajan leimasta ei ole. Ongelmaksi muodostunee finanssialla toimivien yhteisöjen konsolidointiryhmään kuuluvien yritysten pääomasijoittajan leima. Tällöin myös finanssialla toimiva yhteisö itsessään voidaan tulkita pääomasijoittajaksi. Valtiovarainministeriö on mietinnössään vapauttanut pääomasijoitustoimintaan kuulumattomat osakkeet veronalaisuuden piiristä¹⁰³. Valtiovarainministeriön linja vähentää pääomasijoittajan käsitteen määritelmää, sillä ratkaistavaksi jää vain, kuuluvatko kyseiset osakkeet pääomasijoitustoimintaan. Rahalaitoksille on tärkeää, että yleisön luottamus niihin ei horju. Tämän vuoksi on ilmeistä, että rahalaitokset eivät halua käydä oikeutta tulkinnanvaraisista asioista, vaan pitävät selkeästi erillään sijoitus- ja liiketoimintaomistukset. Vakuutus- ja eläkelaitokset lähtökohtaisesti ovat pääomasijoitustoimintaa harjoittavia yhteisöjä. Etenkin eläkelaitosten sijoitustoimintaa on säännelty niin tarkasti, että sijoitustoimintojen ulkoistukset eivät ole relevantteja toimenpiteitä.

Finanssialla toimiville yhteisöille ominaisen sijoitusomaisuuden sekä rahoitus- ja vaihto-omaisuuden välinen jaottelu ei ole kovinkaan merkittävä, sillä näitä omaisuuslajeja koskevat säännökset ovat hyvin samankaltaisia. Omaisuuden mahdollinen kohdistaminen sijoitusomaisuuteen jää usein finanssialla toimivan yhteisön itsensä ratkaistavaksi. Omaisuuslajijaottelun merkitys käyttöomaisuuden ja muiden omaisuuslajien välillä on merkittävästi kasvanut

¹⁰³ VaVM 12/2004 s. 8–9

käyttöomaisuusosakkeiden verovapauden mahdollistavien säännösten voimaantulon jälkeen. Finanssiolla toimivat yhteisöt suunnittelevat etukäteen mihin omaisuuslajiin hankittava osake tulee kuulumaan. Tämä ratkaisee kysymyksen mahdollisesta holding-yhtiön käytöstä. Jos omaisuus hankitaan sijoitusmielessä, holding-yhtiön käyttö on useimmiten yksinkertaisinta ja järkevintä. Raha-, vakuutus- tai eläkelaitoksille muun omaisuuden omaisuuslaji ei ole relevantti. Omistusohjelman laajuus ei käytännössä mahdollista osakkaan käytössä olevaa liiketoimintaan kuulumatonta vastikkeetonta tai ilman luontaisetua olevaa omaisuutta. Muissa rajanvetotapauksissa omaisuuden omaisuuslajiksi valikoituu sijoitusomaisuus.

Vaihto-omaisuuteen osakkeet kuuluvat, mikäli finanssiolla toimiva yhteisö on hankkinut ne edelleen myytäväksi, eli harjoittaa arvopaperikauppaa. Osakkeet ja muu sellainen omaisuus kuuluvat rahoitusomaisuuteen, mikäli ne on hankittu lyhytaikaiseen kassavarojen sijoittamiseen. Tällöin niiden pitää olla nopeasti rahaksi muutettavia. Myös saamiset ja niiden sijasta missä tahansa muodossa saatu hyödyke kuuluu rahoitusomaisuuteen. Sijoitukset voi jakaa omistajan tai suunnitellun omistajan mukaan rahoitus-, sijoitus- ja käyttöomaisuuteen. Rahoitusomaisuuteen kuuluvat erät on tarkoitettu lyhytaikaiseen sijoittamiseen ja sijoitusomaisuuteen kuuluvat pidempiaikaiseen. Käyttöomaisuuteen kuuluvat osakkeet taas on hankittu finanssiolla toimivan yhteisön elinkeinotoimintaa silmällä pitäen. Lähellä finanssiolla toimivan yhteisön omaa toimialaa olevien yhtiöiden osakkeet kuuluvat käyttöomaisuuteen omistusoajan suuruudesta riippumatta aina, jos omistusaika on pidempi kuin pääomasijoitustoiminnassa yleensä. Yksittäisenä toimenä osakkeiden kohdistaminen käyttöomaisuuteen voi tuoda suuria veroetuja, mutta jatkuvana verosuunnittelukeinona verovapaan luovutuksen mahdollisuutta ei voida pitää. Olennaisempaa finanssiolla toimivalle yhteisölle on jaotella omaisuus niin, että mahdollisuus tehdä juoksevassa verotuksessa mahdollisimman paljon erilaisia poistoja on suurimmillaan.